

**ERIVARVOISUUDEN ULOTTUVUUDET JA MEKANISMIT
LASTEN JA NUORTEN LIIKUNTA- JA
URHEILUHARRASTUKSISSA**

Mira Hautanen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Mira Hautanen	
Työn nimi Eriarvoisuuden ulottuvuudet ja mekanismit lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2021	Sivumäärä 48
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän, kuvailevaa kirjallisuuskatsausta mukailevan tutkielman keskeinen tehtävä on ollut selvittää, millaisia eriarvoisuuden ulottuvuuksia ja mekanismeja lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa hahmottuu aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Sosiaalityön tehtävä on vähentää eriarvoisuutta ihmisten välillä, voimaannuttaa heitä, edistää sosiaalista osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Kansainvälisesti liikunnan ja urheilun hyödyt sosiaalityön tavoitteiden toteuttamiseksi on huomioitu, mutta Suomessa liikunnan ja sosiaalityön yhdistäminen on vielä vähäistä. Sosiaalityössä työskennellään heikommassa asemassa olevien ihmisten aseman parantamiseksi, jolloin myös liikunta- ja urheiluharrastamisen eriarvoisuus on työssä esiin nouseva teema.</p> <p>Eriarvoisuutta, ja sen vastakohtaa tasa-arvoa, pidetään käsitteellisesti itsestäänselvyyksinä, ja eriarvoisuuden ilmentymiselle ja sille löytyy useita selityksiä. Tässä tutkielmassa eriarvoisuutta on määritelty ja analysoitu Göran Therbornin (2014) määrittelemien eriarvoisuuksien ulottuvuuksien ja mekanismien avulla. Teoriassa mahdollisuuksien ja lopputulemien eriarvoisuus kietoutuvat yhteen. Teorian avulla voidaan arvioida eriarvoisuuden ilmentymiä ja toisaalta myös sitä, mikä eriarvoisuutta tuottaa.</p> <p>Kirjallisuuden perusteella näyttää siltä, että eriarvoisuus lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa ei ole marginaalinen ilmiö, vaan eriarvoisuus koskettaa useita ihmisiä ja ryhmiä. Eriarvoisessa asemassa ovat pienituloiset, matalasti koulutetut, normaaliruumin normeihin sopimattomat, maahanmuuttotoustaustaiset, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, syrjäseuduilla asuvat ja toimintarajoitteiset. Etäännyminen näkyy liikunnan ja urheilun kentällä siten, että toiset ryhmät liikkuvat toisia enemmän. Liikunnan ja urheilun kentällä esiintyy syrjintää, rasismia, toiseuttamista ja hierarkioita, jotka luovat eriarvoisuutta ja myös ulossulkevat lapsia ja nuoria harrastuksista. Erilaiset rakenteelliset esteet ja harrastusten saavutettavuus sekä muilta saatu tuki nousevat myös esiin harrastamista määrittävänä tekijänä.</p>	
Asiasanat: lapset, nuoret, eriarvoisuus, yhdenvertaisuus, tasa-arvo, liikunta, urheilu	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ERiarVOISUUS	5
2.1	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.....	6
2.2	Eriarvoisuuden muotoutuminen	7
2.2.1	Eriarvoisuuden ulottuvuudet.....	8
2.2.2	Eriarvoisuuden syntymekanismit ja niiden vastavoimat.....	10
3	TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAKU	13
4	ERiarVOISUUDEN ILMENEMINEN LASTEN JA NUORTEN LIIKUNTA- JA URHEILUHARRASTUKSISSA	15
4.1	Sosioekonominen asema ja muilta saatu tuki määrittävät harrastamista .	15
4.2	Liikunnan ja urheilun ahtaat normit.....	20
4.3	Asuinpaikka ja toimintakyky asettavat lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan	27
5	ERiarVOISUUTTA TUOTTAVAT MEKANISMIT LASTEN JA NUORTEN LIIKUNNASSA JA URHEILUSSA	30
6	POHDINTA.....	34
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Liikunta ja urheilu ovat yhteiskunnallisia ilmiöitä, joten myös niissä esiintyy eriarvoisuutta aivan kuten muutenkin yhteiskunnassa (Itkonen & Laine 2015; Itkonen 2020, 8). Eriarvoisuus liikunnassa ja urheilussa on myös kytköksissä yhteiskunnassa esiintyvään eriarvoisuuteen (Itkonen 2020, 25). Liikunnan ja urheilun eriarvoisuus onkin ollut pinnalla viime vuosina. Erityisesti lasten ja nuorten harrastaminen ja sen eriarvoisuus on ollut viime vuosina esillä niin mediassa kuin poliittisessa päätöksenteosakin. Terveysnäkökulmasta esiin on noussut huoli muun muassa lasten ja nuorten vähäisestä liikunta-aktiivisuudesta ja toisaalta passiivisesti ruutujen ääressä käytetyn ajan lisääntymisestä. Huoli lasten ja nuorten liikkumisen vähäisyydestä on tutkimusten pohjalta myös aiheellista, sillä suuri osa suomalaisista lapsista ja nuorista ei liiku yleisten suositusten mukaisesti. Liikunta-aktiivisuus myös laskee iän myötä. (Husu ym. 2018, 26; Kokko ym. 2019, 18; Kokko ym. 2021, 16–18; Sotkanet 2021a.)

Siitä huolimatta, että lapset ja nuoret eivät liiku tutkimusten mukaan tarpeeksi, on harrastusaktiivisuus kuitenkin suurta. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimukseen (Salasuo, Tarvainen & Myllyniemi 2021, 37) vastanneista 7–29-vuotiaista jopa 90 prosenttia kertoi harrastavansa jotain. Myös uusimman kouluterveyskyselyn (Sotkanet 2021b) mukaan suurella osalla (86–98 %) lapsista ja nuorista on jokin harrastus. Harrastusmuodoista suosituin on liikunta (Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019, 15). Urheiluseuroissa liikuntaa tai urheilua harrastaa 62 prosenttia peruskouluikäisistä ja 36 prosenttia lukiolaisista (Blomqvist ym. 2019, 49; Mononen ym. 2021, 36). Seura-

aktiivisuudessakin on kuitenkin nähtävissä sama trendi kuin liikunta-aktiivisuudessa: iän myötä urheiluseuratoimintaan osallistuminen vähenee, ja harrastus lopetetaan keskimäärin jo 11 vuoden iässä (Blomqvist ym. 2019, 52–55). Vaikka harrastusaktiivisuus on korkea, jää harrastuksien ulkopuolelle lapsia ja nuoria, jotka eivät syystä tai toisesta voi osallistua haluamaansa liikunta- tai urheiluharrastukseen (Hakanen ym. 2019, 15). Keskustelua on käyty erityisesti liikunta- ja urheiluharrastusten hinnan noususta ja vähävaraisten perheiden lasten mahdollisuuksista osallistua harrastustoimintaan. Myös alue-erot harrastustoiminnassa ovat puhuttaneet. (Peltola 2016, 23.)

Uuden liikuntalain (390/2015) voimaan tuleminen on osaltaan toiminut yhtenä lasten ja nuorten harrastusten eriarvoisuuteen liittyvän keskustelun alullepanijana (Iso-somppi, Itkonen & Salmikangas 2019, 84). Uuden lain voimaan tulemisen jälkeen Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut useita työryhmiä selvittämään liikunnan tilaa ja suunnittelemaan toimenpide-ehdotuksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden parantamiseksi lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastamisessa. Vuonna 2019 hallitus otti harrastamisen edistämisen tavoitteet mukaan vuosien 2019–2023 hallitusohjelmaansa ja varasi sen toteuttamiseen 40 miljoonaa euroa. (Haanpää & Salasuo 2019, 8.) Työskentelyn tuloksena syntyi Harrastamisen Suomen malli -hanke, jonka tavoitteena on taata jokaiselle lapselle ja nuorelle mieleinen ja ilmainen harrastus koulupäivän yhteyteen. Mallin pilotti alkoi tammikuussa 2021, ja harrastustoimintaa on sen jälkeen laajennettu useampaan kuntaan. (Harrastamisen Suomen malli.) Selvitysten, hankkeiden ja keskustelun keskittyessä pääasiassa harrastusten saavutettavuuteen, ovat liikunnan ja urheilun parissa esiintyvät eriarvoistavat käytännöt, kuten sukupuolittuneet ja etnisyyteen liittyvät normit, syrjintä ja jopa väkivalta, jääneet vähemmälle huomiolle (Peltola 2016, 23–25). Tässä tutkielmassa kysyn, millaisia eriarvoisuuden ulottuvuuksia ja mekanismeja lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa hahmotuu aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta.

Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän suomen kielisen version (Sosnet 2014) mukaan sosiaalityöllä pyritään edistämään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä,

sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Sosiaalityö pyrkii ratkaisemaan ongelmatilanteita ihmisten elämässä, lisäämään ihmisten hyvinvointia, vähentämään köyhyyttä sekä tukemaan heikkoja ja alistettuja ihmisiä (Raunio 2009, 86–87; Sosnet 2014). Tärkeitä periaatteita työskentelyssä ovat syrjinnän, riiston ja alistamisen vastustaminen (Karvinen 1993, 22, Raunion 2009, 87 mukaan). Sosiaalityössä otetaan huomioon kaikki yksilön tilanteeseen vaikuttavat systeemit ja yksittäiset tekijät sekä voidaan vaikuttaa ongelmatilanteisiin useilla tasoilla yksilöstä yhteiskuntaan (Sosnet 2014; Newman et al. 2021). Sosiaalityöntekijöillä on siis hyvät mahdollisuudet vaikuttaa myös liikunnassa ja urheilussa esiintyvään eriarvoisuuteen.

Eriarvoisuus ja siihen liittyvät köyhyys ja huono-osaisuus ovat kasautuvia ja usein myös ylisukupolvisia ongelmia (Saari 2015). Liikunnan ja urheilun kentällä eriarvoisessa asemassa olevat lapset ja nuoret, ovat usein myös eriarvoisessa asemassa muissakin yhteiskunnallisissa toiminnoissa. Esimerkiksi köyhyys vaikuttaa harrastusten lisäksi myös muihin elämänalueisiin. Köyhyyteen ja huono-osaisuuteen johtavaa prosessia kutsutaan syrjäytymiseksi (Saari 2015, luku 4). Harrastukset voivat olla yksi keino syrjäytymisen ehkäisyyn. Liikunnan avulla voidaan muun muassa lisätä sosiaalista osallisuutta (ks. esim. Kelly 2011), opettaa tärkeitä elämäntaitoja (ks. esim. Bean, Forneris & Halsall 2014; Choi et al. 2015; Newman 2020) ja ehkäistä nuorisoriikollisuutta (ks. esim. Spruit et al. 2018). Kansainvälisesti liikunnan ja urheilun on hyödynnetty sosiaalityön käytännössä erilaisten ongelmien ehkäisyyn sekä interventiokeinoina onkin suosiossa (Simard, Laberge & Dusseault 2014). Suomalaisessa sosiaalityössä liikunnan ja sosiaalityön yhdistäminen on ainakin tutkimuksen valossa vielä vähäistä. Suomessa liikuntaa on hyödynnetty sosiaalityön keinona esimerkiksi Sporttikummi- (Pelastakaa Lapset) ja Icehearts -toiminnassa (Icehearts 2021). Icehearts-toiminnan tavoitteena on juuri syrjäytymisen ehkäisy (Icehearts 2021).

Liikuntainterventioilla sekä liikunta- ja urheiluharrastuksiin osallistumisella on todettu olevan useita positiivisia vaikutuksia esimerkiksi lasten itsetuntoon, mielialaan,

sosiaaliin taitoihin, tunteiden säätelyyn ja elämäntyytyväisyyteen (Eime et al. 2013; Appelqvist-Schimdlechner ym. 2017; Appelqvist-Schimdlechner, Haavanlammi & Kekkonen 2021). Myös tästä näkökulmasta eriarvoisuuteen yhteiskunnassa sekä liikunta- ja urheiluharrastuksissa vaikuttaminen on sosiaalityön näkökulmasta tärkeää. Sen lisäksi, että liikunnalla voidaan vaikuttaa ihmisten voimaantumiseen, hyvinvointiin ja ehkäistä syrjäytymistä, voivat liikuntaperusteiset interventiot olla sosiaalityössä yksi hyvä keino liikunnan ja urheilun eriarvoisuuden vähentämiseen erityisesti niin sanottujen ulossuljettujen ryhmien kohdalla (Kelly 2011, 133–134). Interventiot ovat kuitenkin usein vain väliaikaisia (Kelly 2011, 133), ja siten myös muita toimia tarvitaan eriarvoisuuden vähentämiseen.

Oma kiinnostus aiheeseen nousee sen ajankohtaisuudesta ja yleisestä kiinnostuksesta eriarvoisuuden teemaan. Myös oma jalkapallotaustani niin entisenä pelaajana kuin valmentajana on toiminut kiinnostuksen suuntaajana. Omakohtaiset kokemukset ja valmentajana näkemäni tilanteet puhuvat sen puolesta, että myös liikunnan ja urheilun saralla esiintyy eriarvoisuutta, joka tulee esiin myös sosiaalityössä. Liikunta- ja urheiluharrastamisella tarkoitan tässä tutkimuksessa vapaa-ajalla eli koulun, työn tai muuhun näihin verrattavan instituution ulkopuolella (Kielitoimiston sanakirja 2021) tapahtuvaa säännöllistä, joko omaehtoista tai ohjattua, liikuntaa ja urheilua. Käsittelen aluksi eriarvoisuuden käsitettä sekä tutkielmani teoriapohjaa. Tämän jälkeen käyn läpi tutkielman toteutusta ja tiedonhakuprosessia. Luvuissa neljä ja viisi käsittelen lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastamisessa Suomessa esiintyviä eriarvoisuuden ulottuvuuksia ja mekanismeja aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella. Lopuksi vedän yhteen havaintoja sekä pohdin tutkielmani rajoitteita ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 ERIARVOISUUS

Eriarvoisuudella ja sen vastakohtalla, tasa-arvolla, on useita erilaisia merkityksiä kontekstista riippuen (Platt 2011, 13; Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 8). Yksiselitteisen käsitteellisen määrittelyn esittäminen ei siis ole helppoa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) määritelmän mukaan eriarvoisuus on vältettävissä olevia eroja, jotka ovat eettisesti väärin ja epäoikeudenmukaisia. Kaikki erot eivät siis ole eriarvoisuutta. Göran Therborn (2014, 51) kuvaakin eroja annetuiksi tai itse valituiksi, kun taas eriarvoisuus rakentuu sosiaalisesti. Eriarvoisuuden perustana on oletus jonkinasteisesta yhteisyydestä, kuten ihmisyydestä, ja eriarvoisuus loukkaa jotain tästä yhteisyydestä johdettua normia tai oletusta yhdenvertaisuudesta (mt. 51). Esimerkiksi sukupuolten välinen eriarvoisuus loukkaa oletusta siitä, että kaikki ihmiset ovat tasa-vertaisia. Eriarvoisuus voidaan ymmärtää tasa-arvon uupumisena tai puutteena. Se on joidenkin ihmisten sulkemista joidenkin asioiden ulkopuolelle. Eriarvoisuus vie erilaisine muotoineen ihmisiltä tasavertaiset mahdollisuudet toimia täysipainoisesti ihmisenä, elää arvokasta elämää ja voida hyvin. Eriarvoisuus heikentää ihmisen terveyttä, itsekunnioitusta ja -tuntemusta sekä voimavaroja. Siten eriarvoisuus loukkaa myös ihmisoikeuksia. (Therborn 2014, 7–62.)

2.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Koska eriarvoisuus voidaan ymmärtää tasa-arvon puutteena ja vastakohtana, on hyvä määritellä myös tasa-arvoa. Kuten eriarvoisuudenkin kohdalla, on tasa-arvon käsitteellinen määrittely haastavaa. Määrittelyä pidetään Suomessa itsestäänselvyytenä, asiana, jonka kaikki tietävät. Todellisuudessa määrittelyt ja merkitykset vaihtelevat arkikäytössä. (Kantola ym. 2012, 8.) Johanna Kantola ja kumppanit (2012, 9) toteavat, että tasa-arvon määritelmä määräytyy poliittisen ja oikeudellisen määrittelykamppailun tuloksena, jolloin sen määritelmä vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Oikeudellisessa mielessä tasa-arvo ei olekaan yksi ainut käsite, vaan useiden käsitteiden joukko (Nousiainen 2012, 32). Kevät Nousiaisen (2012, 32) mukaan tähän joukkoon voidaan lukea kuuluvaksi ainakin yhdenvertaisuuden käsitteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, syrjinnän kiellon ja tasa-arvon edistämisen. Siitä huolimatta, että yhdenvertaisuuden voidaan nähdä kuuluvan tasa-arvon käsitteiden joukkoon, ja molemmat käsitteet kääntyvät englanniksi käsitteeseen *equality*, käytetään niitä Suomessa oikeudellisesti eri yhteyksissä. Tasa-arvon käsitteellä viitataan sukupuolten väliseen tasa-arvoon, ja yhdenvertaisuuden käsitettä käytetään koskemaan muita henkilöryhmiä. (Nousiainen 2012, 32.)

Erottelu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon käsitteiden välillä tulee esiin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien määrittelyissä. Tasa-arvolain tavoitteena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Tasa-arvolaki kattaa myös sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvän syrjinnän kiellon. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986, 1 §.) Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:n mukaan syrjintä on kiellettyä ”iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielien, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”.

Nousiaisen (2012, 32–33) mukaan tällaista erottelua ei ole alun perin yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon käsitteiden välillä esiintynyt, vaan yhdenvertaisuudella on valtiosääntöperinteen mukaan tarkoitettu perinteisesti Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n määrittelyn mukaista kaikkien ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Tasa-arvon käsite taas on esiintynyt poliittisissa ja sosiaalisissa yhteyksissä, ja sillä on viitattu tasa-arvon sisällöllisiin tavoitteisiin, kuten resurssien tasaiseen jakautumiseen (Nousiainen 2012, 32–33). Tosin Kantola ja kumppanit (2012, 10) kuitenkin esittävät, että tasa-arvon käsitettä on yhä enemmän alettu ymmärtää yleisesti syrjimättömyytenä sekä ihmisoikeutena, joka kuuluu kaikille sukupuolesta, iästä, etnisestä taustasta, vammaisuudesta, uskonnosta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä huolimatta. Myös eriarvoisuus ymmärretään helposti syrjintänä (Armila 2020, 145). Päivi Armilan (2020, 145) mukaan tämä johtuu ainakin osittain siitä, että eriarvoisuudesta on ilmiönä vaikea saada kiinni toisin kuin syrjinnästä.

2.2 Eriarvoisuuden muotoutuminen

Eriarvoisuus mielletään helposti tarkoittavan samaa asiaa kuin tulo- ja varallisuuserot eli taloudellinen eriarvoisuus (Therborn 2014, 65; Mattila 2020, 16; Riihelä & Tuomala 2020). Ne ovatkin yksi eniten eriarvoisuutta luova tekijä (Mattila 2020, 16–17), mutta eriarvoisuutta ei voida kuitenkaan määritellä pelkästään tulo- ja varallisuuserojen perusteella. UNDP:n raportin (2019, 5) mukaan eriarvoisuus näkyy tulo- ja varallisuuserojen lisäksi myös terveydessä, koulutuksessa, ihmisarvossa ja ihmisoikeuksien kunnioittamisessa. Yleinen, erityisesti tasa-arvoa ja eriarvoisuutta koskevassa liberaalissa keskustelussa, esiintyvä näkökulma eriarvoisuuteen on jaottelu mahdollisuuksien ja lopputulemien tasa-arvon välillä. Näistä kahdesta tärkeämpänä on nähty mahdollisuuksien tasa-arvon lisääminen. (Therborn 2014, 57.) Kantola ja kumppanit (2012, 10) viittaavat näihin käsitteisiin myös muodollisena ja tosiasiallisena tasa-arvona. Mahdollisuuksien eli muodollinen tasa-arvo tarkoittaa yhdenvertaisia oikeuksia ja samanlaista kohtelua. Lopputulemien tasa-arvoon tai eriarvoisuuteen vaikuttavat yksilön

valinnat, tuuri, kiinnostuksen kohteet ja ahkeruus (Therborn 2014, 59) sekä toisaalta yksilöihin liittyvät henkilökohtaiset seikat, kuten sukupuoli, synnynnäiset kyvyt, ihonväri ja vanhempien elinolot (Riihelä & Tuomala 2020, 31).

Therborn (2014, 57–58) kuitenkin esittää, että kahtiajako mahdollisuuksien ja lopputulemien tasa-arvon välillä on kestävä, sillä niitä ei voida täysin erottaa toisistaan. Lopputulosten tasa-arvo vaikuttaa mahdollisuuksien tasa-arvoon: esimerkiksi pienituloisuus vaikuttaa mahdollisuuteen viettää vapaa-aikaa itselle mieleisellä tavalla. Toisaalta, vaikka kaikilla ihmisillä olisi tasa-arvoiset mahdollisuudet, ei lopputulemien tasa-arvo välttämättä toteudu. (Mt. 59.) Vaikka kaikille suomalaisille tarjottaisiin aivan täysin samantyyppiset mahdollisuudet koulutukseen, eivät kaikki silti päädy työelämään ja saa samantyyppisiä tuloja. Therborn (2014, 61) myös nostaa esiin, että lopputulemien tasa-arvoon, tai toisaalta eriarvoisuuteen, on tärkeää kiinnittää huomioita. Myös niillä, jotka tasa-arvoisista mahdollisuuksista huolimatta ajautuvat esimerkiksi työttömyyteen, on ihmisoikeudet (mt. 61). Teoksessaan *Eriarvoisuus tappaa* (2014) Therborn esittääkin teoretisoinnin eriarvoisuuden ulottuvuuksista ja syntymekanismista sen pohjalta, mitä yksilö tarvitsee voidakseen toimia täysipainoisena ihmisenä ja elääkseen ihmisarvoista elämää. Myös kyseisessä teoretisoinnissa mahdollisuuksien ja lopputulemien tasa-arvo ja eriarvoisuus kietoutuvat yhteen.

2.2.1 Eriarvoisuuden ulottuvuudet

Therborn (2014) on määritellyt eriarvoisuutta kolmen ulottuvuuden avulla. Ulottuvuuksien lähtökohdaksi ovat ihmiselämän perusulottuvuudet. Ihmiset ovat organismeja, henkilöitä ja toimijoita. Organismeina ihmiset ovat ruumiita ja mieliä. He tuntevat tuskaa, kärsimystä ja ovat kuolevaisia. Henkilöinä ihmisillä on minuus, ja he elävät merkitysten ja tunteiden kyllästyksessä sosiaalisissa konteksteissa. Ihmiset ovat myös toimijoita, jotka pystyvät tavoittelemaan erilaisia päämääriä elämässään. Nämä lähtökohdat määrittävät sitä, mitä tarvitaan ihmisarvoiseen elämään. Näistä lähtökohdista juontuvat siten eriarvoisuuden kolme ulottuvuutta: elämänehtojen eriarvoisuus, eksistentiaalinen eriarvoisuus ja resurssien eriarvoisuus. Eriarvoisuuden

ulottuvuudet ovat erillisiä, ja niillä jokaisella on oma dynamiikkansa. Ne ovat kuitenkin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja voivat kehittyä myös eri suuntiin (Therborn 2014, 62–67.)

Elämänehtojen eriarvoisuus tarkoittaa elinmahdollisuuksiin vaikuttavaa sosiaalisesti rakentunutta eriarvoisuutta. Elämänehtoja ovat esimerkiksi terveys, ravinto ja toimintakyky. Niiden eriarvoisuus tulee esiin tutkimalla muun muassa elinajanodote- ja kuolleisuustilastoja, ihmisten toimintakykyisiä elinvuosia sekä esimerkiksi lapsien pituuden ja painon kehitystä. (Therborn 2014, 62.) Elämänehtojen eriarvoisuus näkyy Suomessa esimerkiksi eri sosioekonomisten ja eri koulutustaustoista tulevien ryhmien välisinä eroina elinajanodotteessa, sairastavuudessa ja koetussa terveydessä. Eroja esiintyy myös sukupuolten ja asuinalueiden välillä. (ks. esim Saarsalmi ym. 2017; Aaltonen ym. 2020.) Elämänehdoksi voidaan luokitella myös asuinpaikka, sillä maaseudulla ja syrjäisillä alueilla esimerkiksi palveluiden, koulutuksen ja työn saavutettavuus on heikompaa, mikä taas osaltaan tuottaa eroja terveydessä ja hyvinvoinnissa (Karvonen 2019, 177; Armila 2020). Lapsuus on tärkeässä roolissa terveys ja hyvinvointierojen synnyssä, sillä ne syntyvät ja pysyvät yllä sosiaalisen valikoitumisen ja sosiaalisen kausaation mekanismien kautta. Sosiaalinen valikoituminen tarkoittaa sitä, että terveys vaikuttaa siihen, millaiseen sosioekonomiseen asemaan ihminen päätyy. Kausaatiolla taas tarkoitetaan sitä, että hyvä sosioekonominen asema mahdollistaa terveydelle edullisen ympäristön. (Aaltonen ym. 2020, 81) Hyvä terveys ja asuinpaikka mahdollistavat parempien resurssien saannin ja hyvät resurssit paremman terveyden ja mahdollisesti myös paremman asuinpaikan ja -olot. Siten resurssien ja elämänehtojen eriarvoisuus ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa.

Toinen Therbornin (2014) eriarvoisuuden ulottuvuuksista on eksistentiaalinen eriarvoisuus, jolla tarkoitetaan ihmisarvoon liittyvää eriarvoisuutta. Se on ihmisten kohtuullisten toimintaedellytyksien estämistä. Eksistentiaalista eriarvoisuutta voidaan arvioida esimerkiksi yksilön riippumattomuuden, arvokkuuden ja vapauden asteen sekä itsensä kehittämisen ja kunnioitettavaksi tulemisen oikeuden perusteella.

Esimerkiksi rasismi ja syrjintä ovat eksistentiaaliseen eriarvoisuuteen liittyviä ilmiöitä. (Therborn 2014, 63–64.) Eriarvoisuus perustuu tässä ulottuvuudessa siis johonkin yksilöön liittyvään piirteeseen, kuten ihonväriin, kieleen, uskontoon, ikään, terveyteen, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen tai toimintakykyyn (ks. esim. Halme ym. 2017; Rask, Castaneda & Seppänen 2020; Zacheus 2020; Mannila 2020). Syrjinnän ja rasismin kokemukset vaikuttavat esimerkiksi ihmisen terveyteen, hyvinvointiin ja työmahdollisuuksiin (Castaneda 2019, 166–168). Eksistentiaalinen eriarvoisuus on siis yhteydessä niin resurssien kuin elämänehtojenkin eriarvoisuuteen.

Kolmas ulottuvuus on resurssien eriarvoisuus, jolla tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, että ihmisillä toimijoina on käytettävissä eriarvoiset resurssit elämässään. Resursseja ovat tulot ja varallisuus, sosiaaliset suhteet, koulutus ja valta. Lapsen ensimmäiset resurssit ovat hänen vanhempansa sekä vanhempien vauraus, tieto ja tuki. (Therborn 2014, 62–67.) Resurssien eriarvoisuus vaikuttaa eksistentiaaliseen ja elämänehtojen eriarvoisuuteen (Therborn 2014, 67), sillä se heikentää mahdollisuuksia esimerkiksi hankkia tarvittavia palveluita, työtä ja vapaa-ajan toimintoja, ja siten voi heikentää esimerkiksi terveyttä. Se voi johtaa myös esimerkiksi sosiaaliseen ulkopuolisuuteen (Salmi 2020, luku 2).

2.2.2 Eriarvoisuuden syntymekanismit ja niiden vastavoimat

Eriarvoisuus ei synny tyhjiössä, vaan yhteiskunnalliset rakenteet sekä yksilöiden ja ryhmien toiminta tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta neljän mekanismin avulla. Nämä eriarvoisuuden mekanismit ovat yhteiskunnallisia prosesseja, joiden seurauksena on jonkinlainen jako ihmisten välillä. Eriarvoisuuden mekanismit ovat etäännyminen, ulossulkeminen, hierarkisointi ja riisto. Etäännyminen on voittajia ja häviäjiä tuottava rakenteellinen prosessi. Siinä järjestelmät, kuten koulu tai valtio, määrittävät sen, mitä on voittaminen. Voittamisesta tai menestymisestä saadut palkkiot ja edut, kasvattavat etäisyyttä ihmisten välillä entisestään. Voittajan ja häviäjän välinen yhteiskunnallinen etäisyys ei johdu kuitenkaan siitä, että voittaja olisi yksin saavuttanut

asemansa, sillä jokaisella yksilöllä on jo syntymässään erilaiset lähtökohdat, kuten terveys, toimintatarmo ja epävarmuuden sietokyky. Sosiaalisten erojen muotoutumiseen ihmisten välillä vaikuttavat myös rakenteelliset tekijät, kuten tiedon epätasainen jakautuminen yhteiskunnassa. Yhteiskunnallinen etäisyys ihmisten välillä ei myöskään aina ole eriarvoisuutta, vaan yksinkertaisesti se voi olla myös erilaisuutta. (Therborn 2014, 70–72.)

Pahimpana eriarvoisuuden muotona ja eriarvoisuutta tuottavana mekanismina pidetään riistoa. Riistoon sisältyy kategorinen jako ylempi- ja alempiarvoisiin ihmisiin. Yhteiskunnallinen etäisyys muodostuu riistossa siitä, että niin sanotusti ylempiarvoiset ihmiset saavuttavat etumatkansa ja yhteiskunnallisen etäisyyden niin sanotusti alemmpiarvoisten henkilöiden kustannuksella. Klassinen esimerkki taloudellisesta riistosta on orjuus. Riistoa tapahtuu muutenkin kuin taloudellisesti: esimerkiksi toisen ihmisen rakkauden tai kunnioituksen hyväksikäyttö on riistoa. Toisin kuin etäännyttämisessä, tässä eriarvoisuuden mekanismeissa henkilöt, joiden välillä on yhteiskunnallista etäisyyttä, ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Therborn 2014, 72–74.)

Etäännyttämisen ja riiston väliltä voidaan erotella kaksi eriarvoisuuden mekanismia. Ulossulkeminen on prosessi, jossa muiden etenemistä sekä oikeuksia rajoitetaan. Se on esteiden ja hidasteiden asettamista, ihmisten jakamista sisä- ja ulkopuolisiin, syrjintää sekä ovien sulkemista toisilta. Ulossulkemisen muotoja ovat esimerkiksi osallistumisen estäminen ja ihmisryhmien leimaaminen. Myös vakiintuneet sosiaaliset hierarkiat sekä niihin liittyvät määräysvalta ja käskynalaisuus luovat eriarvoisuutta. Hierarkisoinnin mekanismiin liittyy vahvasti käsitys ylemmydestä ja alemmuudesta. Hierarkisointi voi näkyä esimerkiksi organisaation sisäisenä niin sanottuna nokkimisjärjestyksenä, perheroolien hierarkiana ja sukupuolihierarkiana. (Therborn 2014, 74–77.)

Eriarvoisuuden mekanismit ovat Therbornin (2014, 76) mukaan kumulatiivisia ja eivät sulje toisiaan pois. Ulossulkeminen on etuoikeutetuille hyvin tärkeä mekanismi:

sen avulla he pystyvät pitämään yhteiskunnallista etäisyyttä muihin yllä. Toisaalta, jotta etuoikeutetut voisivat pystyttää esteitä toisten etenemiselle, on oltava jo olemassa jonkunlainen yhteiskunnallinen etäisyys ihmisten välillä. Hierarkian vakiinnuttaminen taas vaatii sitä, että on tehty jakoa sisä- ja ulkopuolisiin sekä ylempi- ja alempiarvoisiin, sulkemalla muita ulos. Jotta riistäjät taas voisivat hyväksikäyttää alempiarvoisten resursseja, on oltava olemassa yhteiskunnallista etäisyyttä, ulossulkemista ja jako ylempi- ja alempiarvoisiin. Edellä esitetyille eriarvoisuutta tuottaville mekanismeille on olemassa myös vastavoimat, joiden avulla voidaan edistää tasa-arvoa. Nämä tasa-arvoa tuottavat mekanismit ovat lähentyminen, osallistaminen, hierarkioiden purkaminen sekä uudelleenjako ja rehabilitointi. (Therborn 2014, 70–80.)

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS JA TIEDONHAKU

Tutkielmani on toteutettu mukailen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen metodia. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan käyttää laajoja aineistoja eikä niiden valintaa rajoita metodiset säännöt. Metodia voidaan luonnehtia myös yleiskatsauksena tai traditionaalisenä kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaakin ilmiön laaja-alaisen kuvailun ja sen ominaisuuksien luokittelun. (Salminen 2011, 6.) Tutkielmani tiedonhaun aloitin JYKDOK:ssa käyttämällä käsitteitä eriarvoisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus sekä liikunta ja urheilu. Tein aluksi hakuja lauseilla ”liikunta JA eriarvoisuus” ja ”urheilu JA eriarvoisuus”. Ensimmäisellä haulla tuloksia oli 103 ja toisella 28. Lisäksi tein saman haun vielä kotimaisten artikkelien osiosta, ja tuloksia tuli ensimmäisellä hakulauseella 89 ja toisella 17. Käytin myös hakulauseita ”liikunta JA tasa-arvo JA yhdenvertaisuus”, jolla tuloksia tuli 31, ja hakulauseita ”urheilu JA tasa-arvo JA yhdenvertaisuus”, jolla tuloksia tuli 16. Koska tuloksia oli suhteellisen vähän, päädyin käymään kaikki läpi. Tein hakuja myös hakulauseilla ”eriarvoisuus JA lapset” sekä ”eriarvoisuus JA nuoret”. Tuloksia ensimmäisellä tuli kirjaston kokoelmista 150 ja kotimaisten artikkelien hausta 177. Jälkimmäisellä hakutuloksia oli 108 ja 151. Kaikkia hakutuloksia ei JykDokin mukaan ollut verkossa saatavilla, mutta esimerkiksi joitain Liikunta & Tiede -lehden artikkeleita löytyi heidän omilta sivuiltaan verkkojulkaisuina.

Luettuani löytämiäni lähteitä läpi, tein vielä yksityiskohtaisempia hakuja erinäisistä teemoista. Hakutermillä taloudellinen eriarvoisuus löytyi aivan liian paljon tuloksia, joten päädyin tekemään rajaukset kirjoihin ja artikkeleihin vuodesta 2012 eteenpäin. Tällä haulla tuloksia tuli 138. Termillä lapsiperheköyhyys löytyi 70 kirjaa ja kotimaisen artikkelien hausta 68 suomenkielistä artikkelia vuodesta 2012 eteenpäin. Hakulauseella "vammainen JA liikunta" artikkelihaussa tein rajauksen vuoteen 2015 suuren hakutulospäärin vuoksi. Suomenkielisiä artikkeleita oli silti 247. Kirjoja samoilla rajoituksilla löytyi 51. Hakulauseella "vammainen JA urheilu" löytyi ilman rajoituksiakin huomattavasti vähemmän tuloksia kirjojen kohdalla: hakutuloksia oli 132. Artikkelihaussa jouduin tehdä taas rajausta suomenkielisiin, vuodesta 2015 eteenpäin julkaistuihin artikkeleihin, jolla tuloksia tuli 135. Hakulauseella "seksuaalivähemmistöt JA liikunta" artikkeleita löytyi 13 ja kirjoja 13. Lopulta kaikista hauista valikoitui artikkeleita ja kokoelmateoksia vuodesta 2012 eteenpäin, painottuen kuitenkin viimeisen viiden vuoden aikana julkaistuihin suomenkielisiin artikkeleihin ja teoksiin, sillä tutkin liikunnan ja urheilun eriarvoisuuden tilaa tällä hetkellä Suomessa. Osa lopulta tutkielmaani päätyneistä lähdemateriaaleista löytyi myös lukemalla muita lähteitä.

4 ERIARVOISUUDEN ILMENEMINEN LASTEN JA NUORTEN LIIKUNTA- JA URHEILUHARRASTUKSISSA

4.1 Sosioekonominen asema ja muilta saatu tuki määrittävät harrastamista

Therbornin (2014, 63) mukaan lapsen ensimmäiset resurssit ovat hänen vanhempansa, ja lapsen liikunta- ja urheiluharrastaminen saattaa riippua perheestä. Lapsen käytössä olevat taloudelliset resurssit määräytyvät pääasiassa perheen tulotason ja varallisuuden mukaan. Perheen taloudellisten resurssien ollessa niukat tai puutteelliset, voivat lapsen sosiaaliset toimintamahdollisuudet, kuten vapaa-ajan vietto, rajoittua (Hakovirta & Rantalaiho 2012). Taloudellisten resurssien puutteesta puhutaan usein köyhyytenä. Suomessa köyhyys esiintyy suhteellisena köyhyytenä, jossa resurssien puute rajoittaa yksilön sosiaalista toimintakykyä. Kehitysmaissa köyhyys taas on absoluuttista, jolloin taloudelliset resurssit ovat riittämättömät välttämättömiin perustarpeisiin, kuten ruokaan ja juomaan (Kallio & Hakovirta 2020, luku 1). Pasi Moisio (2004, 342) mukaan Peter Townsandin (1979) määritelmässä suhteellinen köyhyys tarkoittaa tilannetta, jossa yksilöllä "ei ole resursseja noudattaa ruokavaliota, osallistua

aktiviteetteihin eikä hankkia sellaisia elinoloja ja palveluja, jotka ovat tavanmukaisia, tai ainakin yleisesti odotettuja ja hyväksytyjä, yhteiskunnassa, jossa he elävät”. Suhteellisessa köyhyydessä siis asiat, kuten harrastukset, joihin ei ole varaa, eivät ole näiden määritelmien mukaan elämän kannalta välttämättömiä.

Suomessa köyhyyttä määritellään yleensä suhteellisen tuloköyhyiden mittarin avulla, jonka mukaan yksilö on köyhä, jos hänen tulonsa ovat alle 60 prosenttia suomalaisten mediaanituloista (Kallio & Hakovirta 2020, luku 1). Tätä rajaa kutsutaan myös köyhyysrajaksi (mt. luku 1), mutta Tilastokeskus puhuu rajan alapuolelle jäävistä pienituloisina. Vuonna 2019 pienituloisiin eli suhteellisen köyhyysrajan alapuolella oleviin kuului 9,7 prosenttia lapsiperheistä (Tilastokeskus 2019a) ja 11,6 prosenttia alle 18-vuotiaista lapsista (Tilastokeskus 2019b). Pienituloisuusaste kasvaa perheen lasten lukumäärän mukana, ja yksinhuoltajien pienituloisuusaste on suurempi kuin kahden vanhemman talouksien (Tilastokeskus 2017). Pienituloisilla rahaa on käytettävissä rajallisesti, ja siten lasten mahdollisuudet harrastaa saattavat kaventua. Myös nuoret, jotka ovat jo mahdollisesti muuttaneet pois kotoa, voivat joutua luopumaan harrastuksestaan tai eivät pysty aloittamaan uutta harrastusta heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi. 18–24-vuotiaista suomalaisista nuorista vuonna 2019 pienituloisia oli jopa 26,8 prosenttia. Pienituloisiin nuoriin lukeutuvat myös opiskelijat. (Tilastokeskus 2019b).

Tiina Hakasen ja kumppaneiden (2019) tutkimuksessa yksi harrastamattomuuden syy oli harrastamisen hinta. 7-9-vuotiaiden vanhemmista vain pieni osa kertoi liikunnan hinnan olevan esteenä harrastamiselle. 10-29-vuotiaiden kyselyssä hieman yli puolet (51 %) liikuntaa harrastamattomista kertoi syyksi liikunnan kustannukset (mt. 22–24). Myös Pelastakaa Lapset ry:n toteuttaman kyselyn (2019) mukaan yksi yleisimmistä syistä lasten ja nuorten harrastamattomuuteen oli perheen huono taloudellinen tilanne. Kyselyyn vastanneet kertoivat myös kokevansa syyllisyyttä perheen rahatilanteesta eivätkä halua vaivata vanhempiaan maksullisilla harrastuksilla (Pelastakaa Lapset 2019). Hakasen ja kollegoiden (2019) tutkimuksen mukaan hyvin

toimeentulevien perheiden lapset harrastavatkin liikuntaa 11 prosenttiyksikköä useammin kuin toimeentulon suhteen heikommassa asemassa olevien perheiden lapset. Heikommassa taloudellisessa asemassa olevista, liikuntaa harrastamattomista lapsista 63 prosenttia haluaisi aloittaa liikunnan harrastamisen (mt. 15). Nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla liikunta- ja urheiluharrastaminen seurojen, liikunta-alan yritysten ja muiden toimijoiden parissa on huomattavasti vähäisempää kuin lapsilla. Toisaalta omaehtoinen liikunta on suosittua nuorten ja nuorten aikuisten parissa. (Hakkanen ym. 2019, 25–26.) Tämä johtuu luultavasti siitä, että ohjattu harrastus saattaa tuottaa enemmän kuluja kuin itsenäinen liikunta ja urheilu.

Myös ohjattujen liikunta- ja urheiluharrastusten hinnan nousu tuottaa eriarvoisuutta lasten ja nuorten välille. Erityisesti pienituloisille kalliiden harrastusmaksujen maksaminen voi olla mahdotonta. Kari Puronahon (2014) tutkimuksen mukaan kokonaiskustannukset olivat kasvaneet erityisesti kilpaurheilun harrastamisessa, jossa ne ovat kaksin- tai jopa kolminkertaistuneet vuosien 2001 ja 2013 välillä. Kallistumista on tapahtunut myös harrasteurheilussa. Kilpaurheilun kallistumiseen on vaikuttanut ainakin harrastuskausien pidentyminen ja harjoituskertojen lisääntyminen. Tämän vuoksi myös useamman lajin kokeilu ja harrastaminen kilpailumielessä voi olla joillekin lapsille mahdotonta. (Puroaho 2014, 14, 73.) Myös Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen (2016, 36) mukaan kilpaurheilun harrastaminen on kalliimpaa kuin harrasteurheilun. Harrasteseuroissakin harrastamisen kustannusten keskimääräinen hinta on vuodessa 2 200 euroa, mikä tarkoittaa noin 184 euroa kuukaudessa. Kustannusten välillä on kuitenkin suuria alue- ja lajikohtaisia eroja. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 36.)

Harrastamisessa kustannuksia eivät tuota pelkät joukkue- ja seuramaksut, vaan esimerkiksi oma auto on myös usein välttämätön harjoituksiin kulkemiselle ja varusteiden kuljettamiselle. Pienituloisilla ei aina ole kuitenkaan mahdollisuutta auton pitämiseen. Myös harrastusvälineet tuovat kustannuksia. (Koivusilta 2011, 137.) Mia Hakovirran ja Minna Rantalaihon (2012) tutkimuksen mukaan lapset myös itse

huomaavat taloudelliset erot toistensa välillä. Lapset kuvasivat haastatteluissa rikkaiden lasten vapaa-aikaa aktiiviseksi ja jopa kiireiseksi useiden ohjattujen harrastusten vuoksi. Lapset myös tunnistivat, että varakkaiden perheiden lasten harrastukset olivat myös kalliimpia. Lasten vertaissuhteissa oikeanlaiset harrastusvälineet muodostuvatkin myös usein tärkeiksi joukkoon kuulumisen näkökulmasta (Kananen 2020, 79), ja harrastamattomuus sekä oikeanlaisten varusteiden puute saattaa johtaa jopa sosiaaliseen ulkopuolisuuteen (Salmi 2020, luku 2). Erityisesti seurassa urheilun harrastamisen hintojen ollessa korkeita osallistumismaksujen ja varusteiden hinnan nousun vuoksi, on riskinä, että urheiluseuraharrastamisesta tulee vain hyvätuloisten perheiden lasten harrastamisen muoto (Koivusilta 2011, 137; Puronaho 2014, 73). Suurituloisimpien ja hyvässä taloudellisessa asemassa olevien perheiden lapset ja nuoret harrastavatkin pienituloisempia useammin liikuntaa ja urheilua seuroissa (Palomäki ym. 2016, 94; Hakanen ym. 2019, 26).

Myös vanhempien tiedot, taidot ja tuki ovat tärkeitä resursseja lapsille ja nuorille. Vanhemmat toimivat roolimalleina lapsilleen. Korkea koulutus on yhteydessä terveyttä edistävään käyttäytymiseen, ja elintavat siirtyvät usein myös jälkeläisille (Koivusilta 2011, 130). Korkean koulutuksen saaneet harrastavat enemmän liikuntaa ja urheilua kuin matalan koulutuksen saaneet (Seppänen ym. 2020, 221; Borodulin ym. 2020, 168). Vanhempien koulutustaustalla on yhteys myös heidän lastensa liikunnan ja urheilun harrastamiseen. Lapset, joiden isällä on korkeakoulutus, ovat Sanna Palomäen ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa fyysisesti aktiivisempia kuin lapset, joiden isällä ei ole tutkintoa korkeakoulusta. Vanhempien korkea koulutus näkyi merkitsevinä eroina myös urheiluseuraharrastamisessa, sillä korkeakoulutettujen vanhempien lapset osallistuivat useammin urheiluseurojen toimintaan kuin matalamman koulutuksen saaneiden vanhempien lapset (Palomäki ym. 2016, 94–96). Vanhempien koulutustaustan yhteys näkyy myös myöhemmin nuorten ja nuorten aikuisten liikunta- ja urheiluharrastamisessa. Hakasen ja kumppaneiden (2019, 27) tutkimuksessa äidin koulutustaustalla oli yhteys 15–29-vuotiaiden nuorten seuroissa harrastamiseen: korkeammin koulutettujen äitien lapset harrastivat useammin myös nuorena

liikuntaa tai urheilua seuroissa kuin matalasti koulutettujen äitien. Voimavarat ja kyky etsiä lapselle liikuntaharrastusta voivat myös olla ehtyneet vähemmän koulutetuilla ja pienituloisilla (Koivusilta 2011), mikä saattaa näkyä vähempänä harrastamisena.

Vanhemmat voivat tukea lapsensa harrastusta muutenkin kuin rahallisesti. Esimerkiksi vanhempien oma urheilutausta sekä aktiivinen liikunnan ja urheilun harrastaminen voivat myös vaikuttaa lasten harrastamiseen. Vanhemmat voivat omalla toiminnallaan näyttää esimerkkiä lapsilleen tai kannustaa aloittamaan uuden lajin. Esimerkiksi vammaisilla uuden harrastuksen aloittamiseen voi olla suuri kynnyks, jolloin perheenjäsenten tuki ja perheen liikunnallinen elämäntapa voivat madaltaa tätä kynnystä (Eriksson 2018, 31–32). Sanna Palomäen ja kumppaneiden (2016, 94) tutkimuksen mukaan kuntoliikuntaa tai raskasta liikuntaa harrastavien äitien lapset liikkuivat vapaa-aikaansa istuen viettävien äitien lapsia aktiivisemmin. Isän liikunta-aktiivisuudella ei ollut vaikutusta lasten liikunta-aktiivisuuteen, mutta se oli yhteydessä lasten urheiluseuraharrastamiseen: kuntoliikuntaa tai raskasta liikuntaa harrastavien isien lapset, harrastivat muita useammin liikuntaa urheiluseuroissa (Palomäki ym. 2016, 94). Tukea lapsensa harrastukselle voi tarjota esimerkiksi myös kyydityksessä, kannustamalla ja tulemalla katsomaan lapsen harrastusta sekä osallistumalla itse lapsen urheilutoimintaan (Aarresola & Konttinen 2012, 33.) Koettu vanhempien antama tuki on Sanna Palomäen, Pertti Huotarlin ja Sami Kokon (2017, 85) tutkimuksen mukaan yhteydessä lasten fyysiseen aktiivisuuteen ala- ja yläasteikäisillä. Tosin Suvi Määtän ja kumppaneiden (2014) tutkimuksessa yhteyttä vanhempien kannustuksen ja lasten liikunnan harrastamisen välillä ei löydetty. Vanhempien liikunnallisuus kuitenkin oli yhteydessä lapsen liikkumiseen (mt. 74).

Joidenkin lasten vanhemmat eivät kuitenkaan pysty osallistumaan ja tukemaan lapsen liikunta- ja urheiluharrastusta, jolloin tuki perheen ulkopuoliselta henkilöltä voi muodostua merkitykselliseksi tekijäksi (Kananen 2020, 79–80). Myös nuorille, jotka ovat jo muuttaneet pois kotoa ulkopuolisen henkilön tuki voi olla tärkeää. Esimerkiksi

tukihenkilöt ja -perheet sekä sporttikummitoiminta voivat mahdollistaa ja toimia tukena lapsen tai nuoren harrastuksessa tai sen aloittamisessa (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021; Pelastakaa Lapset). Iän myötä myös kavereiden merkitys kasvaa. Kaverit voivat toimia harrastuksen aloittamisen tukijoina houkuttelemalla lasta tai nuorta yhteisen harrastuksen pariin (Berg 2015, 94; Eriksson 2018, 31–32). Myös Palomäki ja kollegat (2017, 87) havaitsivat, että kavereilla on merkitys nuorten fyysiseen aktiivisuuteen. Kavereiden merkitys saattaa nousta esiin erityisesti murrosiässä, joka on aikaa, jolloin harrastaminen usein lopetetaan (mt. 88). Se, että kaverit lopettavat harrastamisen, saattaa lisätä riskiä sille, että lapsi tai nuori itsekin lopettaa harrastuksen (Mononen ym. 2021, 43). Kaikilla kavereiden merkitys ei harrastamisessa kuitenkaan ole yhtä suuri, ja osa jatkaa harrastamista siitä huolimatta, että kaverit lopettavat. Kaverit voivat toimia myös liikkumista estävinä tekijöinä, jos kavereista ei löydy liikuntaa harrastavia tai liikkumista ei arvosteta kavereiden kesken. (Palomäki ym. 2017, 87–88.)

4.2 Liikunnan ja urheilun ahtaat normit

Tyttöjen ja poikien välille rakennetaan puheessa ja käytännöissä sukupuolieroa vetoamalla naisten ja miesten väliseen essentiaaliseen erilaisuuteen ja biologiaan (Isosomppi ym. 2019, 90; Herrala 2016, 57; Herrala 2015, 179). Tyttöjä pidetään vähemmän innostuneina liikunnasta (Isosomppi ym. 2019, 90) ja vähemmän tosissaan harrastavina (Berg 2016, 84). Tyttöjen lajitaitoja myös saatetaan pitää luontaisesti poikia heikompiina (Herrala 2016, 57; Herrala 2015, 179), ja poikia pidetään luonnostaan lahjakkaampina, vahvempina ja voimakkaampina ja siten toisiin lajeihin paremmin sopivina. Tyttöjen ei nähdä kykenevän kehittymään lajeissa samalla tapaa. (Herrala 2016, 57–58.) Näitä käsityksiä saatetaan huomaamattakin vahvistaa asettamalla erilaisia odotuksia tytöille ja pojille (Berg 2016, 84). Päivi Bergin (2016, 75) tutkimuksessa nousee myös esiin vanhempien toiveet siitä, että heidän tyttärensä oppisivat joukkuelajeissa hieman rämäpäisyyttä ja uskallusta. Tässä ajattelutavassa nousee esiin erottelu

poikien ja tyttöjen lajien ja niiden eroavaisuuksien välillä, ja toisaalta erottelu tyttöjen ja poikien ominaisuuksien välillä. Berg (2016, 76) huomauttaakin, että vaikka kyseessä on vanhempien osalta tavoite ylittää perinteisiä sukupuolirajoja, ei tämä tavoite kumoakaan niitä, vaan tuo pikemminkin esiin sen, että sukupuolirajoja on olemassa. Poikien ajatellaan olevan kovempia ja siten myös pelin kovempaa kuin tytöillä. Pelaaminen nähdään erilaisena. (Berg 2016, 76.)

Tyttöjen ja poikien välillä ei liikunnan harrastusaktiivisuudessa ole nähtävissä eroja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (Hakanen ym. 2019, 16). Fyysinen aktiivisuus on kuitenkin pojilla suurempaa ja urheiluseurassa harrastaminen yleisempää (Palomäki ym. 2016, 94). Eroja tyttöjen ja poikien välillä näkyy myös lajivalinnoissa. Kyse ei kuitenkaan Bergin (2016, 89) mukaan ole siitä, että biologia ohjaisi tyttöjen ja poikien lajivalintoja, vaan siitä mitä lajeja lapsille mahdollistetaan, ja miten näihin valintoihin suhtaudutaan. Lapsen ja nuoren harrastusvalintoihin vaikuttavat myös hänen vanhempiansa, tuttaviansa, opettajiensa ja valmentajiensa suhtautuminen (mt. 89). Helena Herralan (2015, 160) väitöskirjatutkimuksessa tyttöjen kertomuksissa nouseekin esiin jopa paheksuvaa ja epäröivää suhtautumista niin sanottua maskuliinista lajia harrastavia tyttöjä kohtaan. Negatiivinen suhtautuminen perinteisiä sukupuolirajoja rikkovaan harrastusvalintaan pitää yllä erottelua tyttöjen ja poikien lajeihin. Osittain erilaisia lajivalintoja määrittelevät erilaiset kulttuuriset käytännöt ja perinteet, kuten se, että lajeja jaotellaan tyttöjen ja poikien lajeihin. Esimerkiksi jääkiekkoa tai kamppailulajeja pidetään yleisesti maskuliinisina lajeina, ja tyttöjen harrastajamäärät poikiin verrattuna ovat huomattavasti pienempiä siitä huolimatta, että kynnyksellä esimerkiksi jääkiekon aloittamiselle tytöillä on madaltunut. (Herrala 2015, 158–160; Kavoura 2016.)

Esimerkiksi ratsastus ja yleisurheilu taas ovat harrastuksia, joita on perinteisesti pidetty naisten ja tyttöjen lajeina (Ojanen 2016, 203; Berg 2016, 71). Samalla tapaa kuin tytöilläkin perinteisesti maskuliinisten lajien aloittamisessa on kynnyksellä, on pojillakin samalla tapaa kynnyksellä aloittaa maskuliinisen kulttuurin kanssa ristiriidassa oleva

harrastus (Ojala 2016, 183–184). Poikien harrastuksien kulttuuria kuvaillaan kovana, vauhdikkaana ja väkivaltaisena. Naiseuteen taas yhdistetään biologinen hoivavietti ja henkisyys, jolloin heille sopivampia lajeja ovat esimerkiksi ratsastus. (Ojanen 2016, 204.) Eräänlaista maskuliinisuuden sosiaalistamista Marja Peltolan (2016, 34) mukaan on myös poikavaltaisissa liikunta- ja urheiluharrastuksissa poikiin kohdistuva väkivalta. Peltolan (2016, 32–33) tutkimuksessa nousee esiin, että pojat kokevat tyttöjä useammin väkivaltaa liikuntaharrastuksissa ohjaajan toimesta. Tämä havainto on yhteneväinen sen havainnon kanssa, että aikuisten kokema väkivalta on sukupuolistunut ilmiö: naiset ja miehet kokevat väkivaltaa eri tilanteissa (Piispa & Heiskanen 2017, 84). Naisiin kohdistuu väkivaltaa useimmiten kotona, kun taas miehiin kodin ulkopuolella (mt. 84). Ohjaajat toimivat esimerkkeinä lapsille, jolloin väkivaltainen käyttäytyminen voi antaa kuvan siitä, että väkivalta on sallittua toimintaa (Peltola 2016, 34).

Eriarvoisuus tyttöjen ja poikien välillä voi näkyä myös harjoitusten määrissä ja harjoitusvuorojen jakamisessa. Parhaat harjoitusvuorot jaetaan miehille ja pojille, ja vasta sen jälkeen tulee naisten ja tyttöjen vuoro. (Herrala 2015, 165–166; Berg 2016, 85.) Bergin (2016, 85) tutkimuksen mukaan tytöille saatetaan myös jakaa huonompia ja pienempiä tiloja harjoitteluun, ja poikien joukkueissa on enemmän ammattivalmentajia. Eroja ylläpidetään myös muina sukupuolten välisinä erilaisina käytäntöinä, kuten rajaamalla naisten ja tyttöjen toimijuutta (Herrala 2015). Herralan (2015) väitöskirjatutkimuksessa naisten ja tyttöjen toimijuuden rajaaminen esiintyy haastateltavien mielestä jääkiekossa taklauskieltona, ristikollisen kypärän velvoitteena ja tiukempuna tuomarilinjana. Poikien annetaan tapella kentällä, mutta tytöt joutuvat jäähyille pienistäkin taklauksista. Pojilla ristikko vaihtuu visiiriin A-juniori-ikäisenä, mutta naisten tulee käyttää ristikkoa kaikissa sarjoissa. (Mt. 171–173.) Herralan (2015, 171–173) tutkimuksessa näiden erilaisten sääntöjen nähdään perustuvan miesten ja naisten väliseen essentiaaliseen eroon ja naiseuteen liitettyihin ihanteisiin ja normeihin.

Tyttöjen ja poikien eriarvoisuus urheilussa ja liikunnassa tulee esiin myös arvostuksen tasossa. Suomessa esimerkiksi jääkiekon pelaaminen ammattina naisille ei ole samalla

tapaa mahdollista, vaan raha elämiseen voidaan joutua hankkimaan töissä käymällä (Herrala 2015, 162–163). Myös Bergin (2016, 85) tutkimuksessa nousee esiin, että pojat useammin haaveilevat ammattilaisuudesta. Tytöillä tällaiset haaveet ovat harvemmassa (Berg 2016, 85), mikä voi osaltaan kertoa siitä, että naisilla ammattilaistasolla urheilua ei nähdä uravaihtoehtona, koska naisten mahdollisuudet urheilla ammattilaisena Suomessa ovat miehiä heikommat. Se saattaa taas osaltaan vaikuttaa harrastuksiin sitoutumiseen. Huonommat mahdollisuudet ammattilaisuuteen johtuvat muun muassa siitä, että naisten urheilu saa heikommin sponsoritukea (Tasa-arvovaltuutettu Herralan 2015, 162 mukaan). Medialla on myös iso rooli arvostuksen luomisessa. Yksilölajeja, kuten hiihtoa, harrastavien naisten suurkilpailujen suoritukset saavat huomiota mediassa, mutta naisten joukkueurheilu on harvemmin otsikoissa. Näin laji ei myöskään tavoita suurempaa yleisöä. Naisurheilun näkymättömyyttä perustellaan sillä, että se ei kiinnosta katsojia ja lukijoita samoissa määrin kuin miesten urheilu. (Herrala 2015, 163–164.) Herrala (2015, 164) tuokin esiin, että naisten ja tyttöjen urheilun aseman parantaminen vaatii resursseja ja rahoitusta, jota se ei saa ennenkö yleisö ja mahdolliset rahoittajat kiinnostuvat naisten urheilusta. Tiedotusvälineiden lajeille antamalla huomiolla voitaisiin myös mahdollisesti lajin harrastajamääriin (Tasa-arvovaltuutettu Herralan 2015, 164 mukaan).

Seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvää syrjintää esiintyy myös lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Syrjintä voi ilmetä esimerkiksi seksuaalisuuden kyseenalaistamisena, vieroksumisena, liikunnallisuuden kyseenalaistamisena ja yksilön luonteen kyseenalaistamisena (Kokkonen 2016, 146–147). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia on saatettu vältellä ja kohdella ikään kuin he eivät olisi yhtä älykkäitä kuin muut (Kokkonen 2012, 29–30). Myös lajivalinnan saatetaan Marja Kokkosen (2012, 30) tutkimuksen mukaan ajatella kytkeytyvän seksuaaliseen suuntautumiseen: esimerkiksi erään haastatellun naisen ystävät olivat kertoneet, että eivät ihmetelleet, kun hän tuli kaapista ulos, harrastihan hän jalkapalloa. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat saattavat joutua kokemaan myös esimerkiksi nimittelyä, loukkaavia vitsejä tai väheksymistä ja

halveksintaa (mt. 32–34). Perinteisesti sukupuolten moninaisuudesta on myös vaiettu liikunnan ja urheilun alalla (Isosomppi ym. 2019, 90). Läheisten, ohjaajien ja muiden liikkujien syrjivän ja ennakkoluuloisen käyttäytymisen lisäksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt sekä sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevat saattavatkin kohdata myös rakenteellista syrjintää, joka ilmenee muun muassa sopivien ja turvalliselta tuntuvien pukuhuonetilojen, saunojen ja suihkutilojen puuttumisena sekä sukupuolijaoteltuina liikuntaryhminä. Myös kisoihin osallistuminen saattaa olla vaikeaa, sillä virallisissa kisoissa sarjat jaotellaan perinteisesti miehille ja naisille. (Kokkonen 2012, 37.)

Henkilöt, jotka eivät jollain tapaa mahdu niin sanotun normaaliruumiin raameihin, saattavat joutua negatiivisen huomion kohteeksi, minkä vuoksi liikunnan tai urheilun harrastaminen tai sen aloittaminen voi olla epämiellyttävää. Epäkunnioittavaa ja syrjivää käytöstä voi kohdata niin ohjaajien ja valmentajien kuin muidenkin liikkujien tasolta. (Harjunen 2020, 59.) Länsimaissa esimerkiksi hoikkuus on arvostettu normi, jota terveydenhoito, muoti- ja kauneusteollisuus, media ja arjessa esiintyvät laihdutuspuheet valvovat ja ylläpitävät. Henkilö, joka ei sovi näihin hoikkuuden raameihin, voi joutua kokemaan ilkeää kommentointia, pilkkaamista ja naureskelua harrastuksissa ja liikkuessaan. (Harjunen 2016, 157–175.) Ilmiö on yleistä erityisesti naisten keskuudessa naisten ulkonäköön liitettyjen normien vuoksi (Harjunen 2016, 169–170; Harjunen 2020, 55).

Lihavuus on myös vahvasti sosiaalista stigmaa luova ominaisuus, sillä siihen liitetään usein ajatus, että lihavuus johtuu henkilön henkisistä tai muista poikkeavista ominaisuuksista. Lihavan henkilön oletetaan olevan passiivinen ja omaavan heikot liikunta-aidot. Lihaviin liikkujiin kohdistuva syrjintä on myös hyvin ristiriitaista, sillä liikuntaa ja urheilua suositellaan painonhallinnan keinoksi, mutta silti lihavat kokevat epä-kunnioittavaa kohtelua ja jopa ilmaisuja siitä, että he eivät kuulu liikunnan ja urheilun pariin. Liikunnan harrastaminen ei kuitenkaan kaikille ole pelkkää painonpudotusta, vaan sitä voidaan harrastaa myös kunnonkohotustarkoituksessa tai nautinnon vuoksi. Kun liikunnan harrastaminen lihaviin kohdalla ymmärretään kapeasti vain

tavoitteena pudottaa painoa, pidetään yllä normia siitä, että liikunta ja urheilu on tarkoitettu vain niin sanotun normaaliruumiin omaaville. Liikunnan aloittamisen esteenä voi olla myös sopivien varusteiden ja vaatteiden löytäminen, mikä myös osaltaan pitää yllä ajatusta siitä, että liikunta ja urheilu on tarkoitettu vain normaalipainoisille. Lihavat ihmiset ovatkin hyvin marginaalinen ryhmä liikunnan ja urheilun parissa. (Harjunen 2020, 50–63.)

Samanlaisia kokemuksia syrjinnästä on myös esimerkiksi vammaisilla tai toisaalta myös liian hoikkina pidetyillä ihmisillä (Eriksson ym. 2016; Harjunen 2016, 168; Armila & Torvinen 2017). Vammaiset joutuvat osaltaan kokemaan ennakkoluuloja, kun vammaisuus liitetään usein liikkumisen kyvyn puuttumiseen (Armila & Torvinen 2017, 14). Myös asenteet ja ennakkoluulot vammaisia kohtaan saattavat muodostua esteeksi liikunnan ja urheilun harrastamiselle. Vamma saatetaan nähdä sairautena, jolloin lapsen tai nuoren kyky liikkumiseen saatetaan kyseenalaistaa (Eriksson ym. 2016, 61; Armila & Torvinen 2017, 14). Omaa halua osallistua harrastuksiin saattaa joutua perustelemaan, ja harrastuksen soveltuvuutta vammaiselle joudutaan selvittämään itse. Tämä saattaa tuntua raskaaltakin. Ohjaajien näkemyksien mukaan perheissä vammaista lasta ei välttämättä viedä yhtä helposti harrastuksiin kuin vammattomia lapsia, mutta toisaalta vammaiset nuoret itse kertovat, että vanhemmat ovat olleet tärkeitä vaikuttajia harrastuksen aloittamiseen. (Armila & Torvinen 2017, 14–15.)

Vammaiset lapset ja nuoret ovat myös kokeneet syrjintää harrastuksissa ikätovereidensa toimesta, mikä vaikeuttaa tai saattaa jopa estää liikunta- ja urheiluharrastuksiin osallistumista (Eriksson 2018, 33). Vammaiset lapset ja nuoret sijoitetaan liikunnassa ja urheilussakin pääasiassa omiin vammattomista lapsista ja nuorista eriytettyihin ryhmiinsä, jolloin he Erikssonin (2018, 33) mukaan ”joutuvat käytännössä eristetyiksi muusta yhteiskunnasta”. Eriyttäminen ei auta lisäämään tietoa vammaisuudesta ja siten ennakkoluulot ja asenteet vammaisia kohtaan säilyvät. Tällä tavalla vahvistetaan vammaisia syrjiviä mekanismeja ja heitä eriarvoiseen asemaan asettavia sosiaalisia jouteluja (Eriksson ym. 2016, 61).

Yksi eksistentiaalisen eriarvoisuuden ilmiö on rasismi ja etnisyyteen perustuva syrjintä, jota esiintyy myös liikunnassa ja urheilussa. Pahimmillaan se saattaa ilmentyä jopa väkivaltana. (Berg 2016, 87; Peltola 2016, 41; Kananen 2020.) Rasismia koetaankin eniten juuri lapsuudessa ja nuoruudessa (Kananen 2020, 83). Peltolan (2016) tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla on isompi riski ohjaajan tekemän väkivallan kokemiselle harrastuksissa kuin muulla väestöllä. Väkivaltaa ja rasismia voi kuitenkin myös ilmetä vertaisten tekemänä (Berg 2016, 87), katsojien tai vastajoukkueen toimijoiden toimesta (Kananen 2020, 82). Syrjintä, rasismi ja väkivalta voivat ilmetä muun muassa nimittelynä, pilkkaamisena, kiusaamisena, uhkailuna, fyysisinä tekoina sekä jopa seksuaalisena häirintänä ja väkivaltana (Berg 2016, 87; Peltola 2016, 32). Liikunnan ja urheilun parissa esiintyy myös sokeutta arkipäivän rasismille, jolloin esimerkiksi pelissä tapahtuvaa haukkumista tai uhkailua ei mielletä rasismiksi, vaan sen ajatellaan kuuluvan asiaan kentällä (Berg 2016, 87).

Marko Kanasen (2020, 81) tutkimuksessa nousevat esiin myös maahanmuuttajataustaisten jalkapalloilijoiden kokemukset siitä, että kavereita oli ajoittain vaikea saada ja ikätovereihin oli vaikea tutustua joukkueessa. Maahanmuuttajataustaiset lapset muodostavatkin siten helposti omat kaveriporukkansa ja suomalaistaustaiset omansa (Berg 2016, 85). Toisaalta maahanmuuttajataustaisiin liitetään myös erilaisia ennakkoluuloja, jotka osaltaan saattavat asettaa heitä eriarvoiseen asemaan. Heitä pidetään muun muassa vilkkaampina ja huonommin hallittavampina kuin suomalaistaustaisia. Yhden virhe tai ominaisuus liitetään helposti koko ryhmää koskeväksi ennakkoletukseksi. (Berg 2016, 85.) Toisaalta heihin liitetään myös positiivisia ennakkoletuksia siitä, että he harjoittelevat paljon vapaa-ajallaan (Berg 2016, 82), heidän yksilötaitonsa ovat hyvät sekä että heillä on hyvä itseluottamus (Kananen 2020, 84–85). Kuitenkin heidän pelitapansa esimerkiksi jalkapallossa ei nähdä olevan yhteensopiva Suomessa arvostetun pelityylin kanssa (mt. 86).

Bergin (2016, 74) tutkimuksessa valmentajat ja vanhemmat myös näkevät maahanmuuttajat, erityisesti tytöt, vähemmistönä liikunnan ja urheilun parissa. Tosin maahanmuuttajat identifioituvat heidän mielissään tummaihoisiksi ja muslimeiksi (mt. 74, 82). Maahanmuuttajat ovat kuitenkin huomattavasti laajempi ja monimuotoisempi ryhmä. Anna Seppäsen ja kumppaneiden (2020, 217–219) tutkimuksen mukaan EU-, EFTA- ja Pohjois-Amerikasta tulevat naiset liikkuvat vapaa-ajallaan itseasiassa koko Suomen väestöä useammin ja ovat vähemmän fyysisesti passiivisia. Lähi-Idästä, Pohjois-Afrikasta, Aasiasta ja muualta Afrikasta tulevat naiset taas liikkuvat koko väestöä vähemmän ja ovat fyysisesti passiivisempia (mt. 217–219). Yksi syy tälle erolle olla lähtömaan kulttuurin erilaisuus. Joissain maissa liikuntaa ja urheilua ei arvosteta, ja liikunnan harrastaminen voi jopa olla oman kulttuurin normien vastaista. (Smith, Spaaij & McDonald 2019, 860–861.) Maahanmuuttajien harrastamista määrittävät kulttuurin lisäksi esimerkiksi koulutus, työ, taloudellinen tilanne ja suomalaisten ystävien lukumäärä (Berg 2016, 74; Seppänen ym. 2020, 223). Suomessa toimii myös esimerkiksi maahanmuuttajille ja muille etnisille ryhmille tarkoitettuja jalkapalloseuroja, mutta ongelmana saattaa olla eriarvoistuminen. Resurssit näiden seurojen toimintaan saattavat olla huomattavasti pienemmät kuin muilla seuroilla, ja näiden seurojen ohjausta ja valmennusta ei välttämättä pidetä yhtä laadukkaana kuin muissa seuroissa. (Kananen 2020, 82.)

4.3 Asuinpaikka ja toimintakyky asettavat lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan

Asuinpaikka on asia, johon ainakaan vanhempiansa kanssa asuvat lapset eivät voi itse vaikuttaa. Kaupunkien ja kuntien välillä on eroja liikunnan ja urheilun harrastamisessa. Kaupungeissa asuvat lapset ja nuoret harrastavat maalla asuvia useammin urheiluseuroissa, kun taas maalla asuvat harrastavat useammin omaehtoista vapaa-ajan liikuntaa (Martin, Suomi & Kokko 2019, 45). Hakasen ja kumppaneiden (2019, 27–28) tutkimuksessa maaseudulla asuvista alle 15-vuotiaista vain 37 prosenttia harrasti

liikuntaa tai urheilua seurassa, kun sama osuus kaupungeissa asuvilla oli 65 prosenttia. Yhtenä syynä eroille voidaan nähdä se, että maaseudulla ja syrjäisemmällä alueilla on heikommat mahdollisuudet mielekkääseen harrastukseen kuin kaupungeissa ja kuntien keskuksissa (Eriksson 2018, 27; Armila 2020, 149). Ongelma koskee erityisesti joukkuelajeja. Pienissä syrjäkylissä nuoria ja lapsia saattaa olla vähän, jolloin joukkueiden muodostaminen, ainakin ikäperusteisesti, on mahdotonta. Nuorempien tai vanhempien kanssa pelaaminen ei myöskään aina ole mielekästä eikä se myöskään tue urheilijana ja liikkujana kehittymistä. Tämä saattaa johtaa siihen, että lapsi tai nuori joutuu unohtamaan haaveet urheilu- tai kilpaurasta. Esteeksi saattaa muodostua myös pitkä välimatka mieleiseen harrastukseen sekä osaavien valmentajien, liikunta- paikkojen, kyydityksen ja julkisen liikenteen puute. (Armila 2020, 148–154.)

Vammaisuus, toimintarajoitteet ja siten erityisen tuen tarvitseminen voivat myös muodostua esteeksi liikunta- ja urheiluharrastamiselle tai ainakin vaikeuttaa sitä. Vilma Pikkupeuran ja kollegoiden (2020, 66) tutkimuksen mukaan osallistuneista erityisluokkien ja -koulujen oppilaista vain 38 prosenttia osallistui ohjattuun liikuntaharrastukseen. Kwok Ng ja kumppaneiden (2018, 107) tutkimuksessa toimintarajoitteisista urheiluseuratoimintaan osallistui pojista 41,1 ja tytöistä 42,5 prosenttia. Osuudet ovat pienempiä kuin vammattomien ja ei-toimintarajoitteisen väestön liikuntaharrastusaktiivisuus seuroissa (Ng ym. 2018, 107; Blomqvist ym. 2019). Erityisen vaikeaa liikunnan ja urheilun harrastaminen on vaikeasti vammaisille, joiden avun ja tuen tarpeet ovat suuria (Eriksson ym. 2020). Ongelma on rakenteellinen (Eriksson ym. 2016, 61). Vammaisille tarjolla olevat liikunta- ja urheiluharrastusvaihtoehdot ovat usein vähäisiä eikä ongelma esiinny pelkästään pienissä kaupungeissa ja kunnissa tai maaseudulla (Armila & Torvinen 2017, 12; Eriksson 2018, 27–28). Vaihtoehtojen vähäisyyteen yhtenä vaikuttavana tekijänä on se, että seuroissa ja järjestöissä ajatellaan, että harrastusten ohjaajilla tulee olla erityisiä valmiuksia vammaisten tai toimintarajoitteisten lasten ja nuorten ryhmien vetämiseen. Ohjaajan pitää olla tietoinen niin ryhmän sisäisestä dynamiikoista kuin yksilöiden toimintavalmiuksista. Vammaiset eivät ole kuitenkaan homogeeninen ryhmä, vaan tuen tarve ja toimintakyky vaihtelee paljon

yksilöittäin. Kaikki vammaiset eivät tarvitse ohjaajilta ja valmentajilta erityistä osaamista, joten erityisliikuntaan soveltuvien pätevyyksien puutteella ei voida perustella mahdollisuuksien puutetta, ja siten rajoittaa koko vammaisten ryhmän mahdollisuuksia. (Eriksson 2018, 35.)

Esteeksi saattaa muodostua myös apuvälineiden ja tuen puute sekä pula avustajista. Avustajaa saatetaan tarvita esimerkiksi kuljetukseen, varusteiden ja vaatteiden vaihtoon sekä apuvälineiden kanssa toimimiseen, jolloin avustajan puute voi johtaa siihen, että harrastaminen on mahdotonta (Eriksson 2018, 34). Joillekin nuorille ystävän, perheenjäsenen tai muun henkilön tarjoama henkinen tuki riittää liikunta- ja urheiluharrastuksissa pärjäämiseen itsenäisesti (Eriksson 2018, 35). Ongelmaksi saattaa muodostua myös mahdollisuuksista tiedottamisen vähäisyys, ja usein sopivan harrastuksen etsiminen jää nuoren tai perheen vastuulle. (Armila & Torvinen 2017, 11–13.) Laajaa tiedottamista soveltavista liikuntamuodoista myös vältetään, koska ryhmäkoot halutaan pitää pienenä, jotta ryhmät ovat ohjaajien hallinnassa (Armila & Torvinen 2017, 13; Armila & Torvinen 2018, 43). Vammaisten liikunnan järjestäminen onkin laajalti aliresursoitua (Eriksson ym. 2016, 61; Armila & Torvinen 2018, 43).

Toimintarajoitteiset nuoret itse näkivät esteinä liikunnan ja urheilun harrastamiselle liikunnan tylsyyden ja kilpailuhenkisyuden. Useat tutkittavat kertoivat esteiksi myös sen, että he eivät koe olevansa kovin liikunnallisia, ja ettei tarjolla ole itselle sopivaa harrastusta. (Pikkupeura ym. 2020, 66–67.) Muita toimintarajoitteisten ja vammaisten lasten ja nuorten kokemia esteitä ovat kavereiden, joiden kanssa harrastaa liikuntaa, puute, liikunnan kalleus, terveyden rajoitteet, apuvälineiden tarvitseminen tai kalleus ja kuljetuksen tai avustajan puuttuminen (Armila & Torvinen 2017, 12–13; Pikkupeura ym. 2020, 67). Kelan tarjoama tuki vammaisten liikuntaan ja urheiluun on myös nuorten ja heidän ohjaajiensa mukaan sattumanvaraista ja riippuvaista siitä määritelläänkö liikunta harrastukseksi vai kuntoutukseksi (Armila & Torvanen 2017, 12).

5 ERIARVOISUUTTA TUOTTAVAT MEKANISMIT LASTEN JA NUORTEN LIIKUNNASSA JA URHEILUSSA

Etäänntyminen näkyy urheilussa Kati Kauravaaran ja Eva Rönkön (2020, 232–233) mukaan siten, että toiset ”liikkuvat enemmän ja itselle mielekkäällä tavalla, ja he ovat aktiivisia toimijoita ehkä jopa johtavissa asemissa”. Olen edellä kuvannut, kuinka korkean koulutuksen saaneet, taloudellisesti hyvässä asemassa olevat ja varakkaat harrastavat pienituloisia ja matalasti koulutettuja enemmän liikuntaa ja urheilua. Lapsilla vaikutukset tulevat usein perheen kautta. Toisaalta myös vammaisten ja muiden normaalin ruumin raameihin sopimattomien ihmisten sekä syrjäkyllissä ja maaseudulla asuvien lasten ja nuorten kohdalla voidaan nähdä etäänntymistä. Myös osa maahanmuuttajataustaisista lapsista ja nuorista kuuluu tähän ryhmään. Edellä mainittujen ryhmien kohdalla liikunta- ja urheiluharrastuksien toiminta, olosuhteet ja niihin liittyvät päätökset eivät mahdollista osallistumista yksilön halusta huolimatta (Kauravaara & Rönkkö 2020, 233). Aineistossa etäänntymistä aiheuttaa harrastuksien hintojen nousu, liikuntavälineiden puute ja kalleus, tiedon puute ja sen jakautuminen epätasaisesti eri ryhmien välillä, avustajien ja pätevien ohjaajien ja valmentajien puute, pitkät välimatkat, puuttuvat liikuntapaikat ja -ryhmät sekä kulttuurien mahdolliset erot.

Siinä, missä taloudellisten resurssien erot lasten ja nuorten välillä sekä harrastusten hintojen nousu etäännyttävät eri sosioekonomisessa asemassa olevia toisistaan liikunnan ja urheilun kentällä, toimii hintojen nousu myös ulossulkevana mekanismina.

Nostamalla hintoja sulkevat seurat osan mahdollisista harrastajista ulkopuolelle. Puroaho (2014) käyttää tästä termiä *throw out* osuvasti kuvaamaan sitä, kuinka osa liikunta- ja urheilualan toimijoista, erityisesti kilpaseuroissa, heittää osan harrastajista pihalle, sulkien oven heidän edestään. Ulossulkeminen on esteiden asettamista muille (Therborn 2014, 74). Kauravaara ja Rönkkö (2020, 234) puhuvat toiseuttamisesta yhtenä ullossulkemisen muotona. Liikunnassa se tulee esiin esimerkiksi siinä, kuinka lihavia ja vammaisia liikkuja kohdellaan ennakkoluulojen mukaisesti (mt. 234). Se tulee esiin aineistossa tiettyjen ryhmien leimaamisena, vaatimuksena siitä, että liikkujien ja urheilijoiden tulee sopia tiettyyn muottiin, sekä syrjintänä. Syrjintä voi olla esimerkiksi sitä, että tiettyjä liikkuja, kuten vammaisia, ei oteta mukaan harrastuksiin. Pelko arvostelusta ja häpeän tunteet sekä syrjintäkokemukset voivat estää liikunnan ja urheilun aloittamisen tai johtaa harrastuksen lopettamiseen (Harjunen 2020, 59–60; Kananen 2020, 84). Ulossulkemista on myös se, kuinka maahanmuuttajataustaisiin liitetään tiettyjä piirteitä, ja niistä luodaan koko ryhmää koskevia ennakkoluuloja, joiden mukaan koko ryhmää kohdellaan (Kauravaara & Rönkkö 2020, 234).

Ylläpitämällä ja tuottamalla poissulkevia ja mies-nainen-dikotomiaan perustuvia sukupuolijärjestyksiä, suljetaan pojilta ovia niin sanotuista tyttöjen harrastuksista ja toisinpäin. Yhtä lailla kuin esimerkiksi jääkiekkoa harrastavat tytöt saattavat kohdata epäilyjä ja kiusaamistakin, myös ”tyttöjen lajeja” harrastavat pojat voivat kohdata osaltaan muun muassa kiusaamista, syrjimistä ja mollaamista rikkoessaan perinteistä miehisyiden normia sekä heteronormatiivisuutta, jossa poikien tyttömäisyyttä ei sallita (Ojanen 2016, 210). Myös aineistossa esiin noussut sukupuolivähemmistöjen ja sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevien lasten ja nuorten vaikea asema mies-nainen-dikotomiaan perustuvalla liikunnan ja urheilun kentällä on ullossulkemista. Myös lapset itse ulossulkevat ikätovereitaan harrastuksista. Esimerkiksi Karoliina Ojasen (2016) tutkimuksessa tytöt näkevät, että myös pojat voivat osallistua talli- ja ratsastusharrastukseen, mutta heitä ei erityisesti toivota mukaan yhteisöön. Talli on tyttöjen oma tila, jonne ei kaivata poikia viemään valtaa tytöiltä (mt. 208). Tämä ajatus ilmentää Ojasen (2016, 207–208) mukaan käsityksiä naisten ja miesten tasa-arvosta laajemmin

yhteiskunnassa: miesten nähdään menestyvän paremmin esimerkiksi työelämässä ja myös urheilun saralla. Toisaalta osa lapsista ja nuorista ei miellä lajeja tyttöjen ja poikien harrastuksiksi, vaan he näkevät, että liikunnan ja urheilun ei tulisi olla sukupuolittunutta (Ojanen 2016, 209). Lasten ja nuorten kohdalla ulossulkemista harrastuksista tapahtuu myös koulun toimesta liikuntatunneilla, jossa niin opettajien kuin vertaistenkin nöyryytys ja kannustuksen puute on johtanut liikunnan vastenmielisyyteen (Harjunen 2016, 170; Harjunen 2020, 57–59) ja siten mahdollisesti myös harrastamattomuuteen.

Hierarkisoinnissa tiettyjen ryhmien tai ihmisten ajatellaan olevan toisia alempiarvoisia (Therborn 2014, 77). Aineistossa mekanismi nousee esiin ajatuksena naisten, normaaliruumiin normeihin sopimattomien ja maahanmuuttotaustaisten alemmuudesta. Hierarkisointi tulee esiin esimerkiksi siinä, kuinka normaalin ruumiin normeihin sopivilla ihmisillä on enemmän mahdollisuuksia harrastaa kuin normeihin sopimattomilla. Heitä, jotka eivät sovi normeihin, pidetään jollain tapaa ei-sopivina urheiluun. Lihavien, erityisesti naisten, kokemien naiseuteen liitettyjen normien ja ihanteiden rikkomisen vuoksi kokema epäkunnioittava kohtelu, tyttöjen ja poikien väliset erotteletut liikuntataidoissa sekä rasismi on hierarkisointia. Therbornin (2014, 77) mainitsemat sukupuolihierarkiat tulevat esiin siinä, kuinka poikien ja miesten ajatellaan olevan parempia urheilussa ja liikunnassa sekä olevan paremmin siihen soveltuvia kuin tytöt ja naiset. Tämä ajattelu ilmentyy lopulta tyttöjen ja naisten urheilun arvostuksen, rahoituksen ja näkyvyyden puutteena sekä siinä, että ammattilaistasolla urheilu on naisille haastavampaa. Kauravaara & Rönkkö (2020, 234) tuovat myös esiin, että vammaisten ja maaseudulla asuvien lasten ja nuoren riippuvuus heidän vanhemmistaan ilmentävät hierarkisointia, sillä ne perustuvat tietynlaisiin perhehierarkioihin (Therborn 2014, 77). Syrjinnällä rakennetaan myös hierarkioita esimerkiksi tilanteissa, joissa lapset itse valitsevat joukkueitaan harjoituksissa, ja joitain syrjitään ruumiinominaisuuden, kuten vamman, perusteella (Harjunen 2020, 58).

Aineistoissa ei ilmennyt riistoa, mutta se ei tarkoita, etteikö sitä voisi lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa tapahtua. Riisto liikunnan ja urheilun saralla voisi ilmetä esimerkiksi huonomman pelaajasopimuksen tarjoamisena ulkomaalaistaustaiselle pelaajalle (Kauravaara & Rönkkö 2020, 235). Eriarvoisuus on usein myös useamman eriarvoisuutta aiheuttavan mekanismin tulos, ja mekanismeja saattaa olla myös mahdollonta erottaa toisistaan, sillä niiden rajapinnat eivät ole täysin selkeitä. Esimerkiksi etäännyttämisen ja ulossulkemisen välinen ero ei ole täysin yksiselitteinen. (Kauravaara & Rönkkö 2020, 235.) Tämä tulee esiin myös aineistossa. Esimerkiksi syrjintä näyttäytyy niin ulossulkevana mekanismina kuin hierarkisointinakin. Samoin liikunta- ja urheiluharrastusten korkeat hinnat tuottavat etäännyttämistä pienituloisten ja hyvässä taloudellisessa asemassa olevien välillä, mutta sen voidaan ajatella ilmentävän myös ulossulkemisen mekanismia.

6 POHDINTA

Lasten ja nuorten liikunta ja urheilu ei ole eriarvoisuudesta vapaa kenttä, vaan siellä esiintyy eriarvoisuutta aivan kuten muuallakin yhteiskunnassa (Itkonen 2020, 8). Tutkin tässä kandidaatintutkielmassa sitä, millaisia eriarvoisuuden ulottuvuuksia ja mekanismeja lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa hahmottuu aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella. Aihe on ollut esillä viime vuosina, mutta pääpaino hankkeissa ja keskusteluissa on ollut harrastusten saavutettavuudessa niin rahallisesti kuin fyysisesti (Peltola 2016, 23). Tutkielmani perusteella eriarvoisuus lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa on kuitenkin tätä monimutkaisempi ilmiö. Eriarvoisuus syntyy usein useamman mekanismin seurauksena, ja se ilmenee niin resurssien ja elämänehtojen eriarvoisuutena kuin eksistentiaalisena eriarvoisuutena.

Liikunta- ja urheiluharrastamista määrittävistä resursseista tärkeinä nousevat esiin perheen tai nuoren taloudellinen tilanne, koulutus sekä muilta saatu tuki. Paremmassa sosioekonomisessa asemassa, korkeamman koulutuksen saaneet ja liikunnallisten vanhempien lapset ja nuoret liikkuvat ja harrastavat enemmän, ja muiden läheisten tuki saattaa vaikuttaa harrastamiseen niin positiivisesti kuin negatiivisestikin. Liikunnan ja urheilun kentällä myös sukupuolihierarkiat ovat pitkälti vakiintuneet, mikä voi vaikeuttaa vapaata harrastuksen valintaa. Poikia ja miehiä pidetään edelleen jollain tapaa parempina liikkujina ja urheilijoina, ja tytöille ja pojille mahdollistetaan erilaisia harrastuksia. Arvostuksen taso on myös miesten urheilussa korkeampi.

Erityisen vaikeaa sukupuolijaollisella liikunta- ja urheilukentällä liikkuminen on sukupuoli vähemmistöille ja sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaiseville. Liikunnan ja urheilun kentällä esiintyy ahtaita normeja myös siinä mielessä, että lihavat, vammaiset ja muut normaaliruumiin normeihin sopimattomat joutuvat kohtaamaan syrjintää ja ennakkoluuloja. Vammaisten harrastusmahdollisuudet ovat myös rajoittuneet. Myös syrjäseuduilla ja maaseuduilla asuvat ovat eriarvoisessa asemassa harrastusten suhteen, sillä harrastusten, liikuntapaikkojen ja -ryhmien, kyydityksen sekä valmentajien puute voi estää mieluisan harrastamisen. Valitettavasti myös rasismi tuottaa eriarvoisuutta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Etäännyminen näkyy aineistoissa siinä, että jotkut ryhmät liikkuvat toisia enemmän. Syrjintä, rasismi, sukupuoli jaot, puuttuvat liikuntavälineet, -tilaisuudet ja avustajat sekä hintojen nousu toimivat ulossulkevana tekijöinä. Ensin mainitut kolme myös ilmentävät hierarkisoinnin mekanisme.

Useat lasten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksien eriarvoisuutta koskevat tutkimukset keskittyvät vain yhteen ulottuvuuteen eivätkä analysoi eriarvoisuuden taustalla piileviä mekanismeja. Kauravaara & Rönkkö (2020) ovat artikkelissaan esitelleet yleisesti liikunnassa esiintyviä eriarvoisuuden mekanismeja, mutta erityisesti lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa esiintyviä mekanismeja ei ole tutkittu. Eriarvoisuuden ulottuvuuksien ja erityisesti niiden taustalla olevien mekanismien tunnistaminen on kuitenkin tärkeää, jotta eriarvoisuutta voitaisiin vähentää. Olen tässä kandidaatintutkielmassa pyrkinyt analysoimaan myös näitä mekanismeja Göran Therbornin (2014) teorian avulla. Kuten Kauravaara & Rönkkö (2020, 235) toteavat, ei mekanismien tunnistaminen ja analysointi ole kuitenkaan helppo tehtävä, sillä ne ovat usein päällekkäisiä ja luovat yhdessä eriarvoisuutta. Myös tässä tutkielmassa esimerkiksi syrjintä näyttäytyi niin ulossulkevana kuin hierarkisoivana mekanismina, ja toisaalta se ilmensi myös eksistentiaalista eriarvoisuuden ulottuvuutta. Laajempi tutkimus aiheesta on siis tarpeellista tulevaisuudessa, jotta eriarvoisuutta voitaisiin vähentää.

Eriarvoisuus liikunnassa ja urheilussa juontaa juurensa yhteiskunnan eriarvoisuuteen (Itkonen 2020, 25), ja siten pelkät liikunnan ja urheilun kentällä toteutettavat hankkeet ja toimet eivät riitä vähentämään eriarvoisuutta. Tarvitaan laajempaa vaikuttamista yhteiskunnassa esiintyvään eriarvoisuuteen, mikä on yksi sosiaalityön tehtävistä (Sosnet 2014). Liikunta ja urheilu ovat potentiaalisia menetelmiä myös sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseen, ja myös siltä kannalta niissä esiintyvän eriarvoisuuden vähentäminen on mielekästä sosiaalityössä. Suomessa olisikin hyvä miettiä mahdollisuuksia käyttää liikuntaa työskentelyssä nykyistä laajemmin. Yhtenä rajoitteena tutkielmassani näyttäytyy nimenomaan aiheen tutkimuksen vähäisyys suomalaisen sosiaalityön näkökulmasta. Suurin osa käyttämästäni aineistosta onkin liikuntatieteellistä tai liikunnan yhteiskuntatieteiden alalta, ja näiden näkemykset saattavat erota sosiaalityön näkemyksestä.

Liikunnassa ja urheilussa suomalaisen sosiaalityön rooliksi on asettunut erityisesti lasten, perheiden ja nuorten taloudellinen tukeminen. Jatkon kannalta olisikin mielenkiintoista tutkia, kuinka eriarvoisuus liikunnassa ja urheilussa tulee esiin sosiaalityössä, ja miten sosiaalityöntekijät ovat sitä pyrkineet lieventämään. Mitä keinoja sosiaalityöntekijöillä on harrastusten tukemiseksi? Myös ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen käyttö liikunta- ja urheiluharrastuksien tukemiseen voisi tuoda uutta tietoa sosiaalityön mahdollisuuksista tukea harrastuksia. Miten paljon tähän on kunnissa varattu rahaa, millaisia harrastuksia tuetaan ja kuinka yleistä se on? Entä miten yli 18-vuotiaiden nuorten harrastamista tuetaan? Olisi myös mielenkiintoista tutkia, miten harrastuksien mahdollistaminen ja harrastustoiminta on vaikuttanut sosiaalityön näkökulmasta perheen, lapsen tai nuoren hyvinvointiin ja toisaalta työskentelyyn heidän kanssaan. Myös asiakkaiden näkökulman tutkiminen tämän suhteen voisi olla mielekästä.

LÄHTEET

- Aaltonen, K., Kotimäki, S., Salonen, L. & Tenhunen, E. (2020): Terveyserot. Teoksessa M. Mattila (toim.): Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki, 65–90. Saatavilla <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/08/Eriarvoisuus2020_web2.pdf>, luettu 25.11.2021.
- Aarresola, O. & Konttinen, N. (2012): Vanhemmat moni-ilmeinen vaikuttaja kilpaurheiluun sosiaalistumisessa. *Liikunta & Tiede* 49:6, 29–35.
- Appelqvist-Schmidlechner, K., Haavanlammi, M. & Kekkonen, M. (2021): Benefits and underlying mechanisms of organized sport participation on mental health among socially vulnerable boys. A qualitative study on parents' perspective in the sport-based Icehearts programme. *Sport in Society*, ahead-of-print, 1–18. doi:10.1080/17430437.2021.1996348
- Appelqvist-Schmidlechner, K., Kekkonen, M., Wessman, J. & Sarparanta, T. (2017): Jääsydämet: Icehearts-toiminnassa aloittavien lasten psykososiaalinen hyvinvointi ja arviot toiminnan vaikuttavuudesta yhden vuoden seurannassa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135153/URN_ISBN_978-952-302-892-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 19.11.2021.
- Armila, P. (2020): Syrjäseudun nuoret ja liikuntaharrastukset: Tanssii mummojen kanssa. Teoksessa J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 142–159.
- Armila, P. & Torvinen, P. (2017): Vammaiset nuoret ja vapaa-ajan liikunta. *Nuorisotutkimus* 35:4, 6–20.
- Armila, P. & Torvinen, P. (2018): Merkittävät muut vammaisten ja nuorten liikunta- ja urheiluharrastuksissa. Teoksessa S. Eriksson, P. Armila & A. Rannikko (toim.): Vammaiset nuoret ja liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, Jyväskylä, 38–55. Saatavilla <https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2020/03/2815-Vammaiset_nuoret_ja_liikunta-nettiin.pdf>, luettu 26.11.2021.
- Bean, C. N., Forneris, T. & Halsall, T. (2014): Girls Just Wanna Have Fun: A process evaluation of a female youth-driven physical activity-based life skills program. *SpringerPlus*, 3:1, 1–15. doi:10.1186/2193-1801-3-401
- Berg, P. (2015): Sosiaaliset jalat ja vakava vapaa-aika - lasten ja nuorten vertaissuhteiden merkitys liikuntaharrastuksissa. *Nuorisotutkimus* 33:3–4, 88–101.
- Berg, P. (2016): Sukupuoli, yhteiskuntaluokka ja etnisyys lasten ja nuorten urheiluseuraharrastuksissa. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 64–90.

- Blomqvist, M., Mononen, K., Koski, P. & Kokko, S. (2019): Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.): Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 49–55. Saatavilla <http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/634/VLN_LIITU-raportti_web_final_30.1.2019.pdf>, luettu 28.11.2021.
- Borodulin, K., Wennman, H., Mäki-Opas, T., Jousilahti, P. & Koskinen, S. (2020): Koulutusryhmittäiset erot liikunnassa Suomessa FinTerveys 2017 -tutkimuksen valossa. Teoksessa J. Kokkonen, & K. Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 160–177.
- Castaneda, A. E. (2019): Etnisyyden ja syntyperän mukaiset hyvinvointierot ja syrjintä niiden taustalla. Teoksessa L. Kestilä & S. Karvonen (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 159–171. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137498/THL_Suomalaisten%20hyvinvointi%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 14.12.2021.
- Choi, E., Park, J.-J., Jo, K. & Lee, O. (2015): The Influence of a Sports Mentoring Program On Children's Life Skills Development. *Journal of Physical Education and Sport*, 15:2, 264–271. DOI:10.7752/jpes.2015.02040
- Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J. & Payne, W. R. (2013): A Systematic Review of the Psychological and Social Benefits of Participation in Sport for Children and Adolescents: Informing Development of a Conceptual Model of Health Through Sport. *The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 10:1, 98. doi:10.1186/1479-5868-10-98
- Eriksson, S. (2018): "Jos saisin vapaasti valita, ensimmäisenä aloittaisin tanssin". Liikuntaan liittyvät tavoitteet, toiveet ja esteet. Teoksessa S. Eriksson, P. Armila & A. Rannikko (toim.): Vammaiset nuoret ja liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, Jyväskylä, 26–36. Saatavilla <https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2020/03/2815-Vammaiset_nuoret_ja_liikunta-nettiin.pdf>, luettu 26.11.2021.
- Eriksson, S., Liikanen, V. Rannikko, A., Sihvonen, S. & Torvinen, P. (2016): Vammaisuus suomalaisen sanomalehden ruumiinkulttureissa. *Liikunta & Tiede* 53:6, 56–62.
- Haanpää, L. & Salasuo, M. (2019): Alkusanat: Harrastustakuu-selvitys Nuorisotutkimusverkoston osaamiskeskuksen tehtävänä. Teoksessa L. Haanpää (toim.): Harrastustakuu: yhdenvertaisuuden asialla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 8–11. Saatavilla <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/harrastustakuu_digi_final.pdf>, luettu 1.12.2021.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (2019): Liikkuminen. Teoksessa T. Hakanen, S. Myllyniemi ja M. Salasuo (toim.): Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 15–51. Saatavilla <<https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/02/Lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-Oikeus-liikkua.-Verkkajulkaisu.pdf>>, luettu 18.11.2021.

- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012): Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf?sequence=1>>, luettu 28.11.2021
- Halme, N., Kanste, O., Klemetti, R., Kuusio, H., Rajala, R. & Seppänen, J. (2017): Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135234/URN_ISBN_978-952-302-910-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 14.12.2021.
- Harjunen, H. (2016): Ulossulkemista liikunnan kentällä: lihava liikkuva naisruumis katseiden kohteena. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 156–175.
- Harjunen, H. (2020): Lihavien ihmisten liikunta ja sen esteet. Teoksessa J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 50–67.
- Harrastamisen Suomen malli: Tietoa. Saatavilla <<https://harrastamisensuomenmalli.fi/tietoa/>>, luettu 22.11.2021.
- Herrala, H. (2015): Tytöt kaukalossa. Etnografinen tutkimus tyttöjen jääkiekkoharrastuksesta. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Herrala, H. (2016): Rajat ja rajatyö jääkiekkokaukalossa. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 46–63.
- Husu, P., Sievänen, H., Tokola, K., Suni, J., Vähä-Ypyä, H., Mänttari, A. & Vasankari, T. (2018): Suomalaisten objektiivisesti mitattu fyysinen aktiivisuus, paikallaanolo ja fyysinen kunto. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161012/OKM_30_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, luettu 18.11.2021.
- Icehearts (2021): Toiminta. Saatavilla <<https://www.icehearts.fi/visio-ja-toiminta/>>, luettu 28.11.2021.
- Isosomppi, S., Itkonen, H. & Salmikangas, A.-K. (2019): Abstrakti, muodollinen ja vanhentunut tasa-arvo? : diskursiivinen tulkinta liikuntajärjestöjen tasa-arvopuheesta. Liikunta ja tiede, 56:1, 84–92.
- Itkonen, H. (2020): Liikunnan monisäikeinen eriarvoisuus. Teoksessa J. Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 7–28.
- Itkonen, H. & Laine, A. (toim.) (2015): Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitos.
- Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020): Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus, EPUB-versio. Tampere: Vastapaino.
- Kananen, M. (2020): ”He ovat pelaajina erilaisia” – maahanmuuttotilastaiset pelaajat suomifutiksen kentillä. Teoksessa J. Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 68–92.

- Kantola, J., Nousiainen, K. & Saari, M. (2012): Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa J. Kantola, K. Nousiainen & M. Saari (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus, Helsinki, 7-27.
- Karvonen, S. (2019): Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa L. Kestilä & S. Karvonen (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 96-100. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137498/THL_Suomalaisten%20hyvinvointi%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 14.12.2021.
- Kavoura, A. (2016): (Re)negotiating an athlete's identity during training and researching judo in Finland. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 91-107.
- Kauravaara, K. & Rönkkö, E. (2020): Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Teoksessa J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 229-251.
- Kelly, L. (2011): 'Social inclusion' through sports-based interventions? Critical social policy, 31:1, 126-150. doi:10.1177/0261018310385442
- Kielitoimiston sanakirja (2021): Vapaa-aika. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/vapaa-aika>>, luettu 28.11.2021.
- Koivusilta, L. (2011): Terveyskäyttäytyminen. Teoksessa M. Laaksonen & K. Silventoinen (toim.): Sosiaaliepideologia: Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät. Gaudeamus, Helsinki, 123-141.
- Kokko, S., Martin, L., Hämylä, R., Ng, K., Villberg, J. & Suomi, K. (2021): Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, liikuntamuodot, -tilaisuudet ja -paikat, sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa S. Kokko, R. Hämylä & L. Martin (toim.): Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 16-21. Saatavilla <<https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2021/05/Nuorten-liikuntakayttaytyminen-Suomessa-LIITU-tutkimuksen-tuloksia-2020.pdf>>, luettu 18.11.2021.
- Kokko, S., Martin, L., Villberg, J., Ng, K. & Mehtälä, A. (2019): Itsearvioitu liikunta-aktiivisuus, ruutu-aika ja sosiaalinen media sekä liikkumisen seurantalaitteet ja -sovellukset. Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.): Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 15-25. Saatavilla <http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/634/VLN_LIITU-raportti_web_final_30.1.2019.pdf>, luettu 28.11.2021.
- Kokkonen, M. (2012): Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla <<https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Seksuaali-ja-sukupuoliv%C3%A4hemmist%C3%B6t-raportti.pdf>>, luettu 25.11.2021.

- Kokkonen, M. (2016): Syrjintä ja henkinen pahoinvointi seksuaalivähemmistöjen liikuntaharrastuksissa. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 138–155.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986
Liikuntalaki 390/2015
- Mannila, S. (2020): Syrjintä Suomessa 2017–2019: Tietoraportti. Oikeusministeriö. Saatavilla
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162517/OM_20_20_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 14.12.2021.
- Martin, L., Suomi, K. & Kokko, S. (2019): Liikuntatilaisuudet. . Teoksessa S. Kokko & L. Martin (toim.): Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 41–46. Saatavilla
<http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/634/VLN_LIITU-raportti_web_final_30.1.2019.pdf>, luettu 28.11.2021.
- Mattila, M. (2020): Johdanto. Teoksessa M. Mattila (toim.): Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki, 15–26. Saatavilla
<https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/08/Eriarvoisuus2020_web2.pdf>, luettu 25.11.2021.
- Moisio, P. (2004): Köyhyyden pitkittäinen rakenne: tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 69:4, 341–359.
- Mononen, M., Blomqvist, M., Koski, P. & Kokko, M. (2021): Urheilu ja seuraharrastaminen. Teoksessa S. Kokko, R. Hämylä & L. Martin (toim.): Nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2020. Valtion liikuntaneuvosto; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 36–45. Saatavilla
<<https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2021/05/Nuorten-liikuntakayttaytyminen-Suomessa-LIITU-tutkimuksen-tuloksia-2020.pdf>>, luettu 18.11.2021.
- Määttä, S., Nuutinen, T., Ray, C., Eriksson, J. G., Weiderpass, E. & Roos, E. (2014): Vanhempien sosiaalisen tuen ja koulutustason yhteys lasten liikuntaan. Liikunta & Tiede 51:6, 71–77.
- Newman, J. (2020): Life Skill Development and Transfer: “They’re Not Just Meant for Playing Sports”. *Research on Social Work Practice*, 30:6, 643–657.
doi:10.1177/1049731520903427
- Newman, T. J., Magier, E., Okamoto, K., Kimiecik, C., Shute, L., Beasley, L. & Tucker, A. R. (2021): Social work in sport: Playmakers in the athletic arena. *Journal of social work: JSW*, 146801732110097. doi:10.1177/14680173211009743
- Newman, T. J., Okamoto, K., Kimiecik, C., Sohns, E., Burns, M. & Magier, E. (2019): The role of social workers in sport: Shared values, interprofessional collaborations, and unique contributions. *Journal of sport psychology in action*, 10:3, 160–173. doi:10.1080/21520704.2019.1642270
- Ng, K., Rintala, P., Saari, A., Leppä, N. & Kokko, S. (2018): Toimintarajoitteita kokevien nuorten liikunta- ja urheiluseura-aktiivisyys sekä istumisen määrä. *Liikunta & Tiede* 55:6, 103–110.

- Nousiainen, K. (2012): Käsitteellisiä välineitä tasa-arvon erittelyyn. Teoksessa J. Kantola, K. Nousiainen & M. Saari (toim.): Tasa-arvo toisin nähtynä: Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus, Helsinki, 31–56.
- Ojala, H. (2016): Äijäjooga sukupuolen ja iän neuvottelun kenttänä. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 176–196.
- Ojanen, K. (2016): ”Mä tykkään et on niinku semmonen tyttöjen laji.” Sukupuoli, ikä ja homosiaalisen harrastustoiminnan perusteleminen. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 199–228.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016): Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa: painopisteenä harrastamisen hinta. Opetus- ja kulttuuriministeriö.. Saatavilla <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75186/okm19.pdf?sequence=3&isAllowed=y>>, luettu 27.11.2021.
- Palomäki, S., Huotari, P. & Kokko, S. (2017): Vanhempien ja kavereiden tuen yhteys nuoruusiän fyysiseen aktiivisuuteen. *Liikunta & Tiede* 54:2–3, 83–90.
- Palomäki, S., Laherto, L., Kukkonen, T., Hakonen, H. & Tammelin, T. (2016): Vanhempien hyvä koulutus- ja tulotaso on yhteydessä nuorten liikkumiseen etenkin urheiluseuroissa. *Liikunta & Tiede* 53:4, 92–98.
- Pelastakaa Lapset: Sporttikummi. Saatavilla <<https://www.pelastakaalapset.fi/tukea-lapsille-ja-perheille/tukihenkilot/sporttikummit/>>, luettu 27.11.2021.
- Pelastakaa Lapset (2019): Lapsen ääni 2019. Miten perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa lasten unelmiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin? Saatavilla <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2019/10/08094144/Lapsen_Aani_2019_web.pdf>, luettu 18.11.2021.
- Peltola, M. (2016): Ohjaajan väkivaltainen käyttäytyminen liikuntaharrastuksissa: sukupuolen ja maahanmuuttotilanteen merkitys lapsiuhritutkimuksen valossa. Teoksessa P. Berg & M. Kokkonen (toim.): Urheilun takapuoli: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 23–45.
- Piispa, M. & Heiskanen, M. (2017): Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Teoksessa J. Niemi, H. Kainulainen & P. Honkatukia (toim.): Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 68–86.
- Pikkupeura, V., Asunta, P., Villberg, J. & Rintala, P. (2020): Tukea tarvitsevien lasten vapaa-ajan liikunta-aktiivisuus, ohjatun liikunnan harrastaminen ja liikunnan esteet. *Liikunta & Tiede* 57:1, 62–69.
- Platt, L. (2011): *Understanding inequalities: Stratification and difference*. Cambridge: Polity.

- Puronaho, K. (2014): Drop-out vai throw-out?: Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75232>>, luettu 11.11.2021.
- Rask, S., Castaneda, A. E. & Seppänen, A. (2020): Syrjintä- ja väkivaltakokemukset. Teoksessa H. Kuusio, A. Seppänen, S. Jokela, L. Somersalo & E. Lilja (toim.): Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi. FinMonik-tutkimus 2018-2019. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki, 91-96. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139210/URN_ISBN_978-952-343-034-1.pdf>, luettu 14.12.2021.
- Raunio, K. (2009): Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Riihelä, M. & Tuomala, M. (2020): Tulo- ja varallisuuserot. Teoksessa M. Mattila (toim.): Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki, 29-62. Saatavilla <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/08/Eriarvoisuus2020_web2.pdf>, luettu 25.11.2021.
- Saari, J. (2015): Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla, EPUB-versio. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarsalmi, P., Karvonen, S., Kauppinen, T. M., Koskela, T., Murto, J. & Kaikkonen, R. (2017): Kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisten terveys- ja hyvinvointierojen vaihtelu maan eri osissa. Yhteiskuntapolitiikka 82:2.
- Salasuo, M., Tarvanainen, K. & Myllyniemi, S. (2021): Yhdeksällä nuorella kymmenestä on jokin harrastus. Teoksessa M. Salasuo (toim.): Harrastamisen äärellä: Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 37-50. Saatavilla <<https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf>>, luettu 11.11.2021.
- Salmi, M. (2020): Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.): Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus, EPUB-versio. Vastapaino, Tampere, luku 2.
- Salminen, A. (2011): Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto. Saatavilla <https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf>, luettu 16.12.2021.
- Seppänen, A., Lilja, E., Mäki-Opas, J. & Wennman, H. (2020): Ulkomailla syntyneiden naisten vapaa-ajan liikunta. Teoksessa J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.): Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki, 210-228.
- Simard, S., Laberge, S. & Dusseault, M. (2014): Empowerment revisited: How social work integrated into a sports programme can make a difference. Journal of Sport for Development, 2:3. Saatavilla <<https://jsfd.org/2014/09/01/empowerment-revisited-how-social-work-integrated-into-a-sports-programme-can-make-a-difference/>>, luettu 8.12.2021.

- Smith, R., Spaaij, R. & McDonald, B. (2019): Migrant Integration and Cultural Capital in the Context of Sport and Physical Activity: a Systematic Review. *Journal of International Migration and Integration*, 20, 851–868. doi:10.1007/s12134-018-0634-5
- Sosnet (2014): Sosiaalityön määritelmä. Saatavilla <<https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma>>, luettu 14.12.2021.
- Sotkanet (2021a): Vähintään tunnin päivässä liikkuvat, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2017-) (ind. 4822), Vähintään tunnin päivässä liikkuvat, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2017-) (ind. 4727), Vähintään tunnin päivässä liikkuvat, % ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista (2017-) (ind. 4728) & Vähintään tunnin päivässä liikkuvat, % lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista (2017-) (ind. 4729). Saatavilla <<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szZMyrXWNSyzNtlzBAA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zAgA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228>>, luettu 23.11.2021.
- Sotkanet (2021b): Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa, % 8. ja 9. luokan oppilaista (2019-) (ind. 4893), Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa, % ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista (2019-) (ind. 4895), Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa, % lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista (2019-) (ind. 4894) & Harrastaa jotakin vähintään yhtenä päivänä viikossa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2019-) (ind. 4892). Saatavilla <<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szZMLok3stY1tNY1AgA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zAgA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228>>, luettu 23.11.2021.
- Suomen perustuslaki 731/1999
- Spruit, A., Hoffenaar, P., van der Put, C., van Vugt, E. & Stams, G. J. (2018): The effect of a sport-based intervention to prevent juvenile delinquency in at-risk adolescents. *Children and youth services review*, 94, 689–698. doi:10.1016/j.childyouth.2018.09.013
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018): Sosiaali- ja terveystalouden yhdenvertaisuuden käsitteet. Saatavilla <<https://thl.fi/documents/890257/905529/Sosiaali-+ja+terveyspalvelujen+yhdenvertaisuuden+k%C3%A4sitteet/aa8ade63-9046-479b-898e-900608099396>>, luettu 23.11.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2021): Tukihenkilöt ja -perheet. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet>>, luettu 27.11.2021.
- Tilastokeskus: Tulonjakotilasto: Käsitteet ja määritelmät. Saatavilla <<https://www.stat.fi/til/tjt/kas.html>>, luettu 27.11.2021.
- Tilastokeskus (2017): Tulonjakotilasto 2017, tuloerot (kansainvälinen vertailu). Helsinki. Saatavilla <<http://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/index.html>>, luettu 27.11.2021.

Tilastokeskus (2019a): Tulonjakotilasto 2019. Pienituloisuusindikaattoreita henkilön kotitalouden elinvaiheen mukaan, 1990–2019 (ind. 127h). Saatavilla <<https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin>>, luettu 27.11.2021.

Tilastokeskus (2019b): Tulonjakotilasto 2019. Pienituloisuusindikaattoreita henkilön iän ja sukupuolen mukaan, 1966–2019 (ind. 122t). Saatavilla <<https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin>>, luettu 27.11.2021.

Therborn, Göran (2014): Eriarvoisuus tappaa. Tampere: Vastapaino.

UNDP (2019): Human Development Report 2019: Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. New York: United Nations Development Program. Saatavilla <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>>, luettu 25.11.2021.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Zacheus, T. (2020): Nuorten rasismin kokemukset peruskoulussa ja toisella asteella. Teoksessa M. Mattila (toim.): Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki, 187–212. Saatavilla <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/08/Eriarvoisuus2020_web2.pdf>, luettu 25.11.2021.